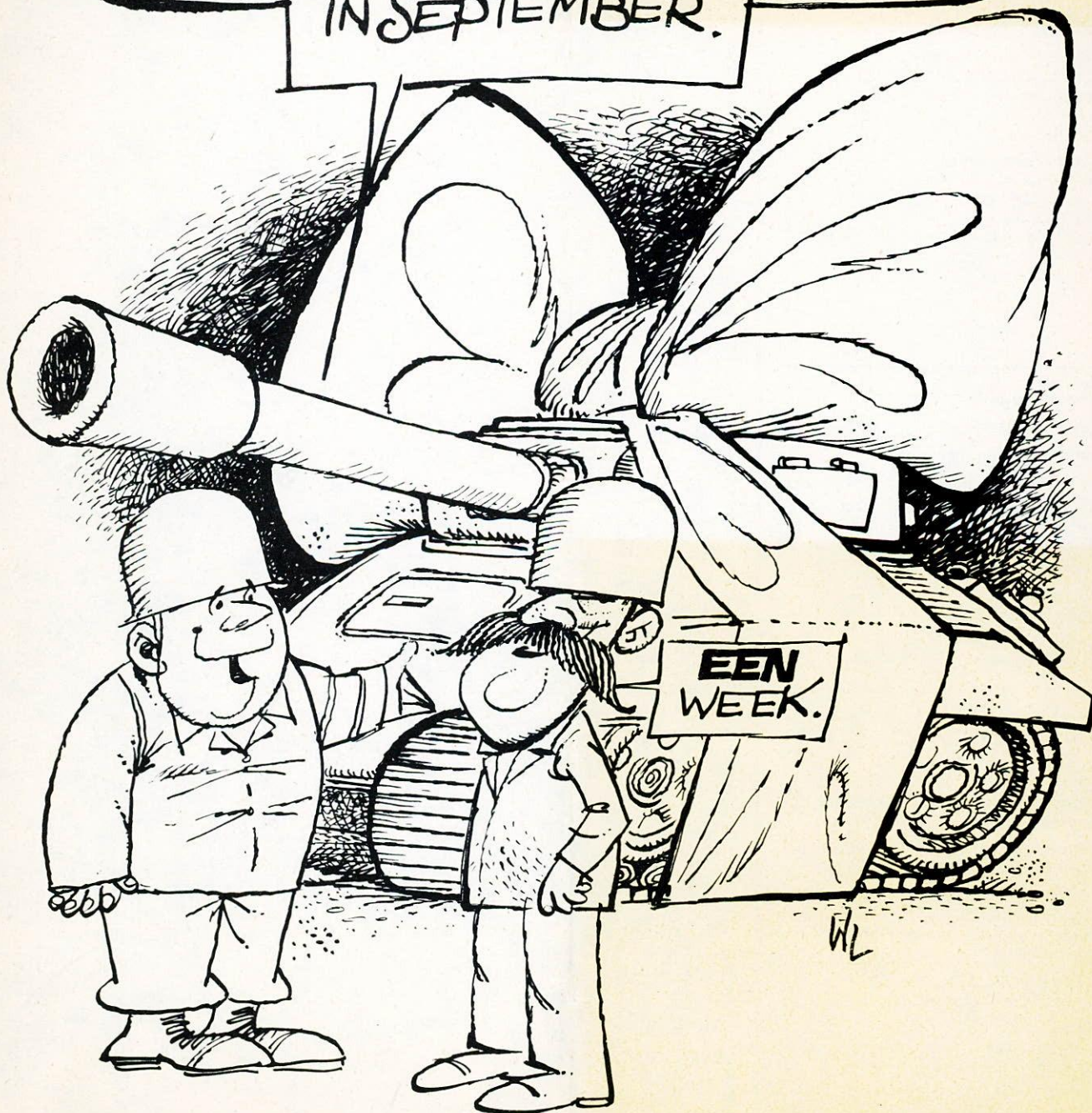

EGGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN

MET HET OOG OP
DE VREDESWEEK
IN SEPTEMBER.

**MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIREN.**

**nr. 7/8 – juli/augustus 1977
16e jaargang**

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorz.), Frank Spoelstra
(secr.), Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struijk.

Eindredactie:

Frank Spoelstra

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878

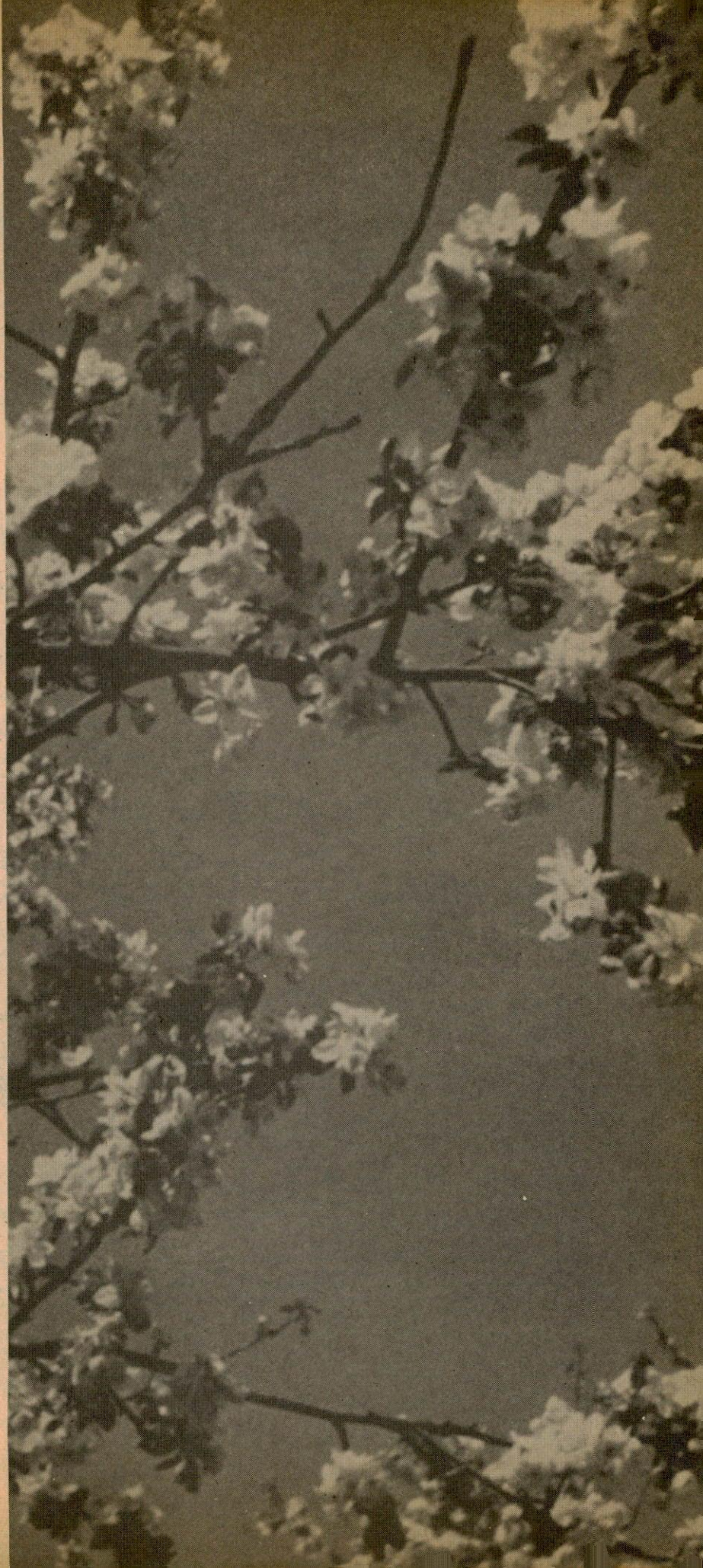
Vaste medewerkers

Karel Bloema
Bert van de Kamp
Jan Kooijman
Willy Lohmann
Leo van Opzeeland
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Frans Wermer
Hans van Wissen

Inhoudsopgave	Pagina
Van de redactie	2
De legende van de soldaat	3
Vrede: een droombeeld?	4/5
„Wodka-Cola”	6/7/8
Vrede op aarde?	9
Fellini's Casanova	10/11
Opvoeden tot vrede door gezin	12
Oorlog en vrede in het onderwijs	13
Over het anarchisme	14/15
De regeling „bewijs van goed gedrag”	16/17
Pieter Bruegel	18/19

**Bronvermelding van illustraties in dit
nummer:**

- gedicht pag. 3: van Wolf Biermann, uit
'Voor mijn kameraden', Van Gennep
Amsterdam 1977.
- foto pag. 3: uit 'De toekomst in uw
handen' van A. den Doollaard en Cas Oor-
thuys, Delft (1955).
- foto's pag. 4, 9, 12, 16 en 17: uit 'The
family of man', fotoboek van de gelijkna-
mige tentoonstelling, New York 1955.
- portret Bakoenin pag. 14: van Hein van
Schendel, uit tijdschrift De As 1976.
- linoleum-snede pag. 15: van Harry
Disberg, uit 'Oorlog en vrede' congres
a/d R.U. Utrecht 1959.

De legende van de soldaat in de derde wereldoorlog

De legende van de soldaat in de derde wereldoorlog
Omdat hij de volgende dag moorden mocht,
sliep de soldaat vol lust.
Hij lag op haar en daardoor zag zij
de sterren boven haar kust.
Toen viel er uit de avondlucht
atoomraketenschroot.
De meeste bommen kwamen te laat,
want iedereen was al dood.

Nog heerst de winterkou
nachten zijn lang en grauw,
sneeuw dekt de straat.
Zolang wij leven, kind,
ondanks de winterwind,
is 't niet zo kwaad.

En zo werd de aarde een dodenschip,
een ronde, rode zweer.
De sterren waren niet langer mooi:
geen mensenoog zag ze meer.
De engelen schroeden hun vleugels af
en de Lieve Heer zijn baard.
Het laatste Oordeel werd afgelast
want er was geen ziel meer op aard.

Nog heerst de winterkou,
nachten zijn lang en grauw,
sneeuw dekt de straat.
Zolang wij leven, kind
ondanks de winterwind,
is 't niet zo kwaad.

En één molecuul uit 't soldatenbrein
en ééntje uit haar bil,
bleven nog even bijeen, tot zij
ook verschroeden op de grill.
En had de oorlog géén oorlog gemaakt,
maar 'n kind bij zijn eigen bruid,
dan klopte het hart van de aarde nu nog
en lachten we de oorlog uit!

O, dat de zomer, kind,
ons niet op aarde vindt
als 't laatste stel...
Ban oorlog, bloed en dood:
zijn straks de kersen rood,
dan is alles wel.

Wolf Biermann

Van de redactie

In het meinummer maakten we reeds melding van de instelling van een klein redactieteam voor Ego, dat vier maal per jaar bijeenkomt om in hoofdlijnen het beleid van het blad te bepalen. Zo werd o.m. besloten Ego in het vervolg tien maal per jaar te laten verschijnen, waarbij juli en augustus worden overgeslagen. Ten halve werd dit besluit reeds nu uitgevoerd, zodat de lezer (onaangekondigd, waarvoor excuses) in juli van Ego verstoken bleef. Vandaar ook dit dubbeldikke juli/augustusnummer!

Nog een verandering zal de lezer bespeuren, en wel in de omslag: voorlopig zullen voor- en achterkant van elk nummer worden verzorgd door onze vaste tekenaar Willy Lohmann. Dit betekent tevens dat u zijn bekende illustraties bij de artikelen in het blad zult moeten missen. Op de achterzijde zal Lohmann steeds in stripvorm de speciale aandacht vestigen op één van de artikelen van die maand.

Als derde nieuwtje melden we hier, dat u telkens door het nummer een aantal „terzijdes” gestrooid zult vinden. Deze humoristische woordspelingen ontlenen hun naam aan de gelijknamige rubriek in het weekblad Vrij Nederland, waaraan de schrijver ervan (Frans Wermer) enige jaren actief bijdroeg.

Tenslotte: de geestelijke verzorging heeft het zich tot een gewoonte gemaakt telkenjare in haar vormingswerk met groepen militairen n.a.v. de vredesweek in september speciale aandacht te besteden aan de problematiek van oorlog en vrede. Met het oog daarop zijn in dit nummer een aantal bijdragen opgenomen die, naar de redactie hoopt, daarbij stof tot praten zullen geven.

terzijde: ego's geestige
verzorging

Vrede: een droombeeld?

Ach ja, we willen allemaal vrede, maar intussen rekenen polemologen ons voor dat er — ook na de tweede wereldoorlog — tientallen oorlogen zijn gevoerd, dat er vele miljarden worden besteed aan het in stand houden van grote legers, vloten, luchtmachten en raketarsenalen. De wapenproductie is enorm en de uitvoer van wapens door wapenproducerende landen is nog nooit zo groot geweest als in deze tijd.

Staan we eigenlijk onszelf niet voor de gek te houden als we maar blijven roepen om ontwapening, om verlaging van conventionele strijdkrachten, om kernwapenvrije zones, om no first use verklaringen, om vermindering van het aantal atoombomben?

We weten dat kerkelijke leiders, polemologen en politici altijd de mond vol hebben over de vrede. We kennen de Kerstboodschappen van koninginnen en presidenten. Maar toch is er nog nooit zoveel wapentuig geweest als thans. Is al dat gepraat over de vrede dan alleen maar een zoethoudertje voor het grote publiek?

We weten ook dat er op talrijke plaatsen wordt gesproken over ontwapening en ontspanning: in de Verenigde Naties, in de ontwapeningsconferentie in Genève, in Belgrado, in de EEG, in de NAVO, in alle parlementen, en bij honderden

conferenties van wetenschappelijke, kerkelijke en andere organisaties. Tegelijkertijd weten we dat alle internationale conferenties over ontwapening, wapenbeperking en wapenbeheersing eigenlijk nog maar weinig echte resultaten hebben gehad, alle akkoorden over strategische wapens, chemische- en biologische middelen, inhumanitaire wapens en Rode Kruis Conventies ten spijt. Het lijkt er eerder op, dat al deze overeenkomsten er alleen maar zijn om de ergste uitwassen te voorkomen. Daarmee wordt de oorlog als het ware beter „speelbaar” gemaakt. Is het niet net als bij voetbal: de spelregels (niet natrappen, niet slaan, stampen of de scheidsrechter uitschelden, enz.) zijn er om het spel te kunnen spelen, niet om het te belemmeren. Of is dit een al te cynische vergelijking?

Idealisme of realisme

Vele goedwillenden in de wetenschap, de politiek, de kerken, en ook in het Humanistisch Verbond, willen „er iets aan doen”. Zij zijn er werkelijk op uit om iets te bereiken voor de vrede. Maar wat is nu de beste weg?

Heeft het veel zin om ideaal-konstrukties te verzinnen: de Ver. Staten moeten dit doen, de Sovjet Unie moet dat doen, China moet iets nalaten, de hele wereld moet iets doen. Alleen: zij doen het niet!

Moeten we dan maar weerbarstig zijn en zeggen dat wij — Nederlanders — niet meer willen meedoen aan dat schijnheilige gedoe. Alle kernwapens weg uit ons land. Uit de NAVO. Geen wapengeweld, maar geweldloze verdediging. Nederland gidsland, de rest van de wereld zal ons goede voorbeeld dan wel volgen.

Kunnen we op deze manier werkelijk iets bereiken? Ik denk het niet. We zijn met onze 13 miljoen Nederlanders op een klein stukje grond zo ontzettend verbonden met het wel en wee van de honderden miljoenen mensen om ons heen, dat we gewoon niet uit de boot kunnen stappen. Dat zou voor ons vele nadelige reacties teweeg brengen, en de rest van de wereld zou er heus niet door veranderen.

Moeten we ons dan maar aansluiten bij

de vervaardigers van atoombomben en wapenexporteurs? Moeten we een politiek gaan voeren van zogenaamd realisme, d.w.z. van werkelijkheden, harde feiten en konfrontaties?

Dat heeft wel zijn gevaarlijke kanten. Heel gevaarlijk zelfs. Je komt met deze „harde feiten” er gemakkelijk toe om atoomgeweld en wapenwedlopen als iets vanzelfsprekends aan te nemen. Een stapje verder en je aanvaardt ook de oorlog en extreem nationalisme als iets vanzelfsprekends.

Wat dan, als het idealisme niets lijkt uit te halen, en het politieke realisme kan leiden tot uiterst ongewenste gevolgen?

De deugd in het midden

De deugd zit ook hier in het midden. We moeten ons niet alleen laten leiden door onwezenlijke idealismen die toch geen kans van slagen hebben. Maar we moeten ons zeer zeker ook niet konformereren aan de machtspolitieke tendensen in de wereld. We moeten steeds waar dat mogelijk is, onze invloed doen gelden in de richting van ontspanning, ontwapening en vrede. Dat kan, als Nederland zich steeds weer opnieuw stelt achter haalbare initiatieven en zelf goede ideeën aandraagt die rekening houden met de internationale verhoudingen. Geen droombeelden, geen ideaalkonstrukties, maar steeds weer opnieuw kleine stapjes in de gewenste richting.

Om deze richting aan te geven, blijven er bijeenkomsten nodig van mensen met idealen. De vredesweek in september is zo'n bijeenkomst. Wellicht zullen daar wel eens al te idealistische denkbeelden te berde worden gebracht. Dat is op zichzelf echter zeer nuttig, want deze idealismen geven een denkrichting aan. Een denkrichting die geheel anders is dan de denkrichtingen in sommige andere landen, waar men streeft naar de verwezenlijking van een bepaald (bijv. communistisch) wereldbeeld of naar vergroting van de macht van de staat. Dat kan leiden tot verheerlijking van de strijd en van de bewapening. Het streven naar vrede is niet zo vanzelfsprekend als veel Nederlanders wel denken. ...

K. P. Bloema

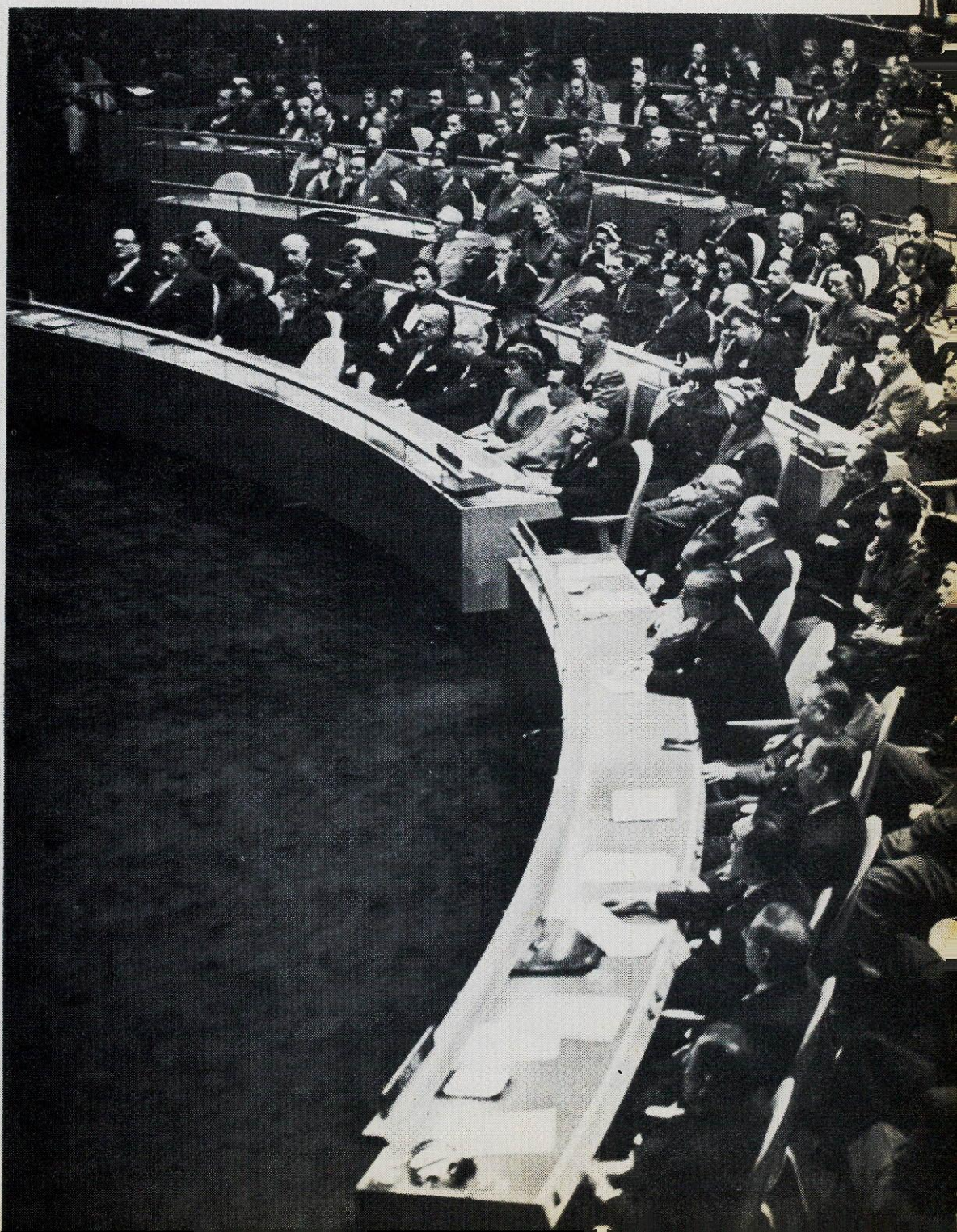
hoofdofficieren:

kwestie van balken

We, the peoples of United Nations

*Determined to save succeeding generations from the scourge of war,
which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and
To reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity
and worth of the human person, in the equal rights of men and
women and of nations large and small . . .*

Charter of the United Nations

„Wodka—Cola”

Boek van Levinson over multinationals en mensenrechten

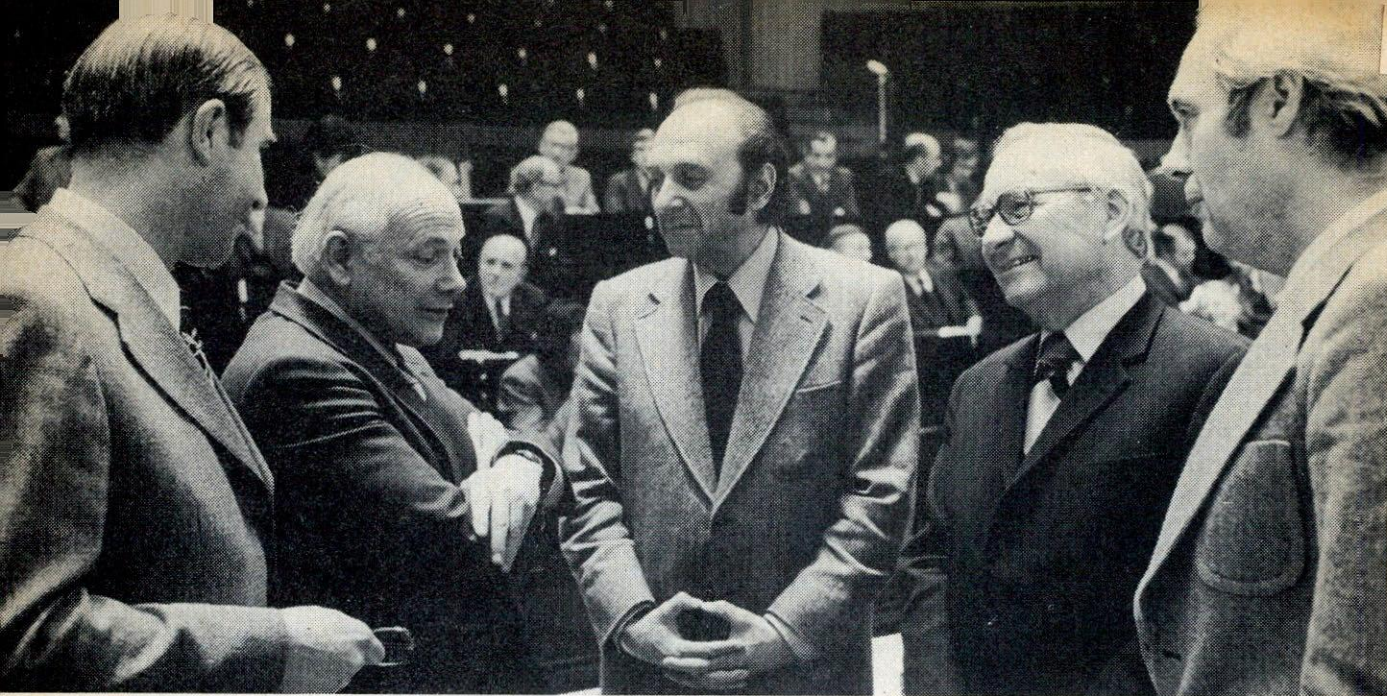
Met de regelmaat van de klok worden cijfers gepubliceerd, waaruit moet blijken dat de Oostbloklanden militair gezien alweer sterker zijn geworden dan de NAVO. U weet wel: tienduizenden tanks hebben ze daar meer, vliegtuigen, raketten, duikboten, manschappen en noem maar op. Steevast staat dan de heer Luns op om zijn „diepe bezorgdheid” tot uitdrukking te brengen en er op te wijzen, dat het nu toch de hoogste tijd is om diep in de geldbuidel te tasten teneinde het gevaar te keren. En de wapenfabrikanten van het Westen mogen dat gaarne horen. Zij produceren wel. „Rusland is wat onze verkoop betreft onze beste bondgenoot”, sprak laatst een topman van het Amerikaanse vliegtuigconcern Lockheed. Onder het mom van die dreiging en van de werkgelegenheid worden in ijtempo nieuwe projecten op stapel gezet. CHARLES LEVINSON, de wereldbekende secretaris generaal van de Internationale Chemie- en Fabrieksarbeidersbonden, heeft deze hele zaak kortelings in een opmerkelijk perspectief gezet. Hij heeft een boek geschreven, Wodka-Cola geheten, waarin hij uiteenzet hoe de economische betrekkingen tussen het Westen en de Oostbloklanden zo langzamerhand zulke gigantische vormen hebben aangenomen en de wederzijdse afhankelijkheid daarbij zo groot is geworden, dat de gedachte aan oorlog wel de laatste is, waar de elites van de beide mogendheden zich mee bezighouden. Vijfhonderd pagina's lang verhaalt Levinson, die bekend werd om zijn jarenlange strijd tegen de ongecontroleerde macht van de multinationals, over de verwevenheden en wederzijdse betrokkenheid van de russische en Amerikaanse machtselites. De westerse multinationals hebben vaste voet gekregen in Rusland, zo stelt hij vast en hij geeft reeksen voorbeelden. Ze geven de russische regering tegen lage percentages miljardenkredieten, ze maken gebruik van de lage lonen en van de „stabiele” werkomstandigheden in Rusland (geen stakingen), van de naar verhouding zeer lage produktiekosten aldaar en geven daarvoor geld en kennis. En de door hun toedoen in Rusland gemaakte

(goedkope) produkten voeren ze eenvoudig het westen weer binnen. Goed voor de concurrentie, goed voor hun winsten, goed om zich steeds meer aan de publieke controle te onttrekken, maar slecht uiteraard voor de westerse werknemers die inspraak en medezeggenschap willen hebben, maar aan wie – nu ze op het punt staan die te verwerven – de greep op hun onderneming alweer ontnomen wordt en wier werkgelegenheid door de amerikaans-russische-elite-kongsi in gevaar komt. In Rusland gaat alles immers zonder al die „problemen” veel goedkoper. Deze economische samenwerking heeft naar Levinsons mening ook geleid tot de détente in Helsinki in 1975, die dezer dagen in Belgrado een vervolg krijgt. Met zijn boek voegt de nu 57-jarige Levinson een interessante dimensie toe aan de discussie over het thema Oorlog en Vrede. Reden om hem in zijn kantoor in het Zwitserse Genève te interviewen.

Vraag: De détente, de ontspanning tussen Oost en West, is toch over het

algemeen begroet als een goede zaak. Een van de weinige goede zaken van bijvoorbeeld Richard Nixon? Levinson, schamper lachend: „Ha, de politici van Oost en West beroemen zich er nu wel op, dat die détente het resultaat is van hun manhaftige pogingen om de vrede te verzekeren en een vreedzame samenleving tussen de twee blokken te bevorderen, zoals dat zo mooi heet. Maar de werkelijkheid is gewoon anders. De détente moest er wel komen. Niet omdat de twee blokken zoveel voor elkaar voelen. Maar vanwege de groeiende economische betrekkingen. Omdat ze met geld aan elkaar vastzitten. En zo is het zelfs voor de meest reactionaire partijen en de meest rechtse politici allang geen probleem meer om naar détente te streven. Het is in het voordeel van hun vrienden, de zakenlieden. Willy Brandt heeft de Nobelprijs voor de vrede gekregen voor zijn Ostpolitiek. Als Franz Jozeph Strauss er had gezeten had hij hetzelfde moeten doen. Het is immers een zaak van Big Business en Strauss is daar de pion van. Heel ironisch. Heel tragisch. Want het gaat ten koste van de westerse werknemers. U noemt Nixon. Laat ik u vertellen dat Nixon het symbool van de Wodka-Colonisatie, zoals ik deze samenzwering noem, is. Hij is tekenend voor de mentaliteit achter deze ontwikkeling. Nixon, de kampioen van de koude oorlog. De man, die omhoog geklommen is door een anti-communisme van de ergste soort te verkondigen. Nixon is niets meer dan een doodordinaire Pepsi-Cola-verkoper. Hij ging naar Chroetsjow en zorgde ervoor dat Pepsi het alleenrecht kreeg in de Sowjet-Unie. De president van Pepsi Cola, je zou kunnen zeggen Nixons' baas, is nu voorzitter van de amerikaans-russische handelsorganisatie. Een „warm,” voorstander van détente. Maak je geen zorgen. Nixon zou historie hebben gemaakt, wanneer Watergate er niet tussen was gekomen. Nixon, de McCartyst uit de vroegere dagen, werd geprezen door Mao en Breznev. Waarom? Omdat hij de belangen van de economische elite zo uitstekend behartigde.”

*Boven:
Levinson al weer enkele jaren
geleden gefotografeerd tijdens een
bijeenkomst in de Delftse TH. Hij
sprak toen over de ongebreidelde
macht van de multinationals, een
onderwerp dat hij nu heeft
uitgebreid tot Oost Europa. Hij
spreekt hier onder meer met
premier Den Uyl.*

*Links onder:
Charles Levinson: de
geheimzinnige samenzwering van
Oost en West*

Vraag: Maar waarom hebben die oostbloklanden dan de Westerse multinationals nodig? Of omgekeerd? Levinson: „De Oostbloklanden kunnen – wanneer de elites aan de macht willen blijven – nooit toestaan dat de westerse multinationals zich zelfstandig in hun land vestigen en zelf daar hun waren aan de man brengen. Aan de andere kant hebben ze de harde valuta van het Westen nodig om de technologie van de multi's te kopen. Zij zijn zelf niet in staat gebleken deze technologie te ontwikkelen. De handel tussen Oost en West bestond in het begin voornamelijk uit goederenruil. Jij levert tien spoorwagens, ik lever 10.000 ton kolen. De multinationals zagen in die landen wel een enorme nieuwe markt voor de westerse consumptieartikelen, maar zij hadden geen toegang tot die markt. En die anderen konden het niet betalen. Maar de Oostbloklanden hadden een voordeel dat steeds zwaarder ging wegen. En dat was arbeid. Arbeid die niet veel kostte, bij afwezigheid van echte vakbonden ook niet veel in prijs

steeg en de geruststellende zekerheid dat stakingen in die landen altijd „tegen de massa” zijn gericht en dus niet voorkomen.

Wat werd nu de toverformule? De westerse banken lenen het geld aan de Oostbloklanden, die daarmee samen met de multinationals nieuwe fabrieken bouwen. In die fabrieken worden – veel goedkoper – de westerse produkten geproduceerd en voor het merendeel weer geëxporteerd naar het Westen. Het communistische land ontvangt zijn harde westerse markten, franks, dollars of guldens. De positie van de arbeider in het Oosten verbetert niet, want hij mag niet staken en de arbeider in het Westen hoort zijn baas zeggen dat alles zo duur wordt voordat hij op straat wordt gezet. Je kan het nog sterker zeggen. Omdat het merendeel van de kredieten aan het Oostblok onder staatsgarantie wordt gegeven, financiert de westerse arbeider zelf de nieuwe fabriek in het Oosten waardoor hij op de keien kan komen.”

Vraag: Zoals u het voorstelt, een volstrekt gewetenloze opstelling van de superelites van Oost en West, die hun activiteiten verpakken in het mooie woord détente?

Levinson: „Precies. Maar dat ligt in de aard van het beestje. Daarom is ieder optimisme over de mensenrechten als gevolg van deze ontwikkeling een fictie. Kijk maar naar de maatschappijen, die doen daar echt niet aan mee. Die zullen hun invloed niet gebruiken om iets te veranderen op dat punt. Het merendeel hielp in de dertiger jaren Hitler even vrolijk als ze nu de Oostelijke dictaturen steunen. General Motors, IBM, Du Pont, Exxon, Chase Manhattan, die samenwerkte met Krupp, IG Farben, Mannesman en de Deutsche Bank. Het voorbeeld van ITT is natuurlijk even cynisch als treurig.

Na zijn magistrale rede in de Verenigde Naties (de microfoon werd overigens geleverd door ITT) reisde Allende door naar Moskou. Breznev zegde de belaagde zuid-amerikaanse president alle steun toe. Steun tegen wie? Tegen ITT natuurlijk, want toen al beraamde de ITT-top met enkele mensen uit de regering-Nixon en de CIA de latere staatsgreep. De Chileen dankte ontroerd

voor de geboden steun. Maar Breznev vertelde er niet bij dat hij enkele dagen tevoren een fenomenaal contract had afgesloten met . . . ITT. Daarom zeg ik: ITT kapitalistisch? ITT is de grootste socialistische onderneming ter wereld. Met dezelfde moraal waarmee in Chili het regime-Allende ten val werd gebracht steunt ITT het regime van Breznev in Moskou.”

Vraag: De twee partijen hebben dus wel een belang bij voortzetting van de détente. Maar niet bij een uitvoering van de akkoorden van Helsinki?

Levinson: „Natuurlijk. Neem de Rockefeller. De Rockefeller-wapenfabrieken verdedigden eerst Vietnam tegen het zo „schandelijk” opdringende communisme. De winsten die ze hiermee maakten staken ze vervolgens in projecten in communistische landen. Daarom zie je nu de vroegere hogepriesters van de Koude Oorlog terug aan het hoofd van een kruistocht voor de détente. Het gaat immers om de winst. David Rockefeller . . . ineens is hij zijn duivelse staartje kwijt en ja hoor, daar wiekt hij met engelachtige vleugeltjes door het besneeuwde luchtruim van Moskou. Nu begrijp je pas waarom de Russen het altijd hebben over het kapitalisme, maar nooit over de

roy overkill was here

kapitalist individueel. Het eerste is verwerpelijk, maar met de tweede categorie moet je zaken doen. Daarom komt er wel iets terecht van détente, maar nooit iets van de mensenrechten. Multinationals zijn op zich autoritaire organisaties, die samenwerken in het Oosten met autoritaire regimes. De bankiers zijn alleen maar geïnteresseerd in het welzijn van hun cliënt, omdat die moet terugbetalen. Geen enkele van die honderden ondernemingen die met de Russen werken is er in geslaagd meer Joden uit Rusland te krijgen of dissidenten uit psychiatrische klinieken. Dat wilden ze ook niet. Daarmee worden geen kredieten afbetaald. In het verleden is nooit gebleken, ook in heel wat zwakkere landen niet, dat kapitalistische investeringen tot een versnelde invoering van de democratie hebben geleid. Integendeel zou je zeggen. Ze weten nu wat ze hebben, niet wat ze krijgen."

Vraag: President Carter heeft, zeker in zijn beginperiode, toch wel degelijk blijk gegeven zich bijzonder druk te maken om de mensenrechten?

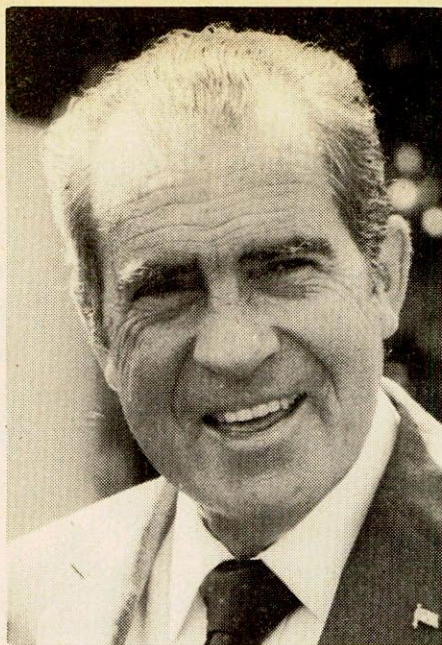
Levinson: „Hij belijdt dat zeker met de mond. Als zuidelijk politicus kent hij het onderwerp goed en bovendien weet hij ook dat het onderwerp mensenrechten in de VS-politiek nog steeds een goede zaak is. Maar ook hier geldt: zijn daden zullen spreken en ik ben niet zo optimistisch. Zijn minister van Buitenlandse Zaken Cyrus Vance heeft al gezegd: „Mensenrechten combineren met détente is hetzelfde als sinaasappelen en appels kruisen.” Kijk, en wat gaan ze nu doen? Ze gaan de twee onderwerpen scheiden.

Mensenrechten is een mooi onderwerp voor 's zondags in de kerk, maar in de praktische politiek (lees geldverdienen) komt het niet van pas. De mensenrechten worden een zaak voor de hemel. Er kan eindeloos over worden gepraat. Maar gebeuren zal er weinig. Het wordt net zo iets als ontwapening. Daar wordt nu al jaren over gepraat in Wenen. Het komt er niet van omdat de oorlogsindustrieën van beide kanten het niet toestaan."

Vraag: Straks gaat u nog vertellen dat de echte oorlogsindustrieën ook werk in de Sowjet-Unie uitvoeren?

Levinson: „Jazeker. Ze doen het allemaal. IBM doet in computers, maar ook in allerlei bewapeningssystemen. Ze zitten in alle oosteuropese landen. De Amerikaanse firma Control Data heeft onlangs een bijzonder geavanceerd computersysteem aan Rusland verkocht om „seismische boringen voor de olie-industrie te berekenen.” In de VS wordt ditzelfde computersysteem gebruikt om raketten te traceren. Carter heeft dat onlangs teruggedraaid, maar het tekent toch de gang van zaken. Ach, ik heb een veel beter voorstel. Waarom bouwt Amerika zijn raketten niet helemaal in de Sovjet-Unie? Ze kunnen dan veel kleiner zijn, verbruiken minder brandstof voor het transport, kortom ze worden veel goedkoper. Ze hoeven alleen op en neer."

Hij schudt het hoofd: „Ach, mensen, terwijl het gewone volk nog wordt voorgelicht in de sfeer van de Koude Oorlog en daardoor wordt rijpgemaakt voor hoge defensiebijdragen regelen een

Richard Nixon: „een doodordinaire Pepsi Cola-verkoper."

paar mensen en machtsinstellingen de zaken. Alleen voor hun winst. Mannen als Luns praten tegen beter weten in over die gevaren. Die praatjes zijn alleen goed voor de wapenindustrie, maar het gaat wel ten koste van de belastingbetaler, die niet werkelijk wordt verteld hoe het zit."

Vraag: voor wie heeft u uw boek geschreven?

Levinson: „Voor de gewone man. Ten eerste om aan te tonen dat communistische partijen ook in het Westen volop meedraaien in dit hele spel. Ik toon aan dat het zogenaamde Eurocommunisme in Frankrijk en Italië een grote leugen is. De Italiaanse CP heeft tientallen ondernemingen in haar bezit, die geld opstrijken uit iedere Wodka-Cola-transactie. De Russen spelen in het Westen met tientallen banken en ondernemingen het spel van de belastingparadijzen en aanverwante zaken volledig mee. En ze zijn net zo goed in corruptieschandalen verwickeld. Ten tweede om te laten zien dat de oude politieke structuren niet meer effectief zijn. De regeringen hebben de controle over hun economie verloren. De werkelijke macht ligt – ik herhaal het – bij de superelite. Zij hebben nu een methode gevonden om de oosteuropese arbeider hard voor weinig te laten werken en om de westerse arbeider onder druk te zetten. De gewone arbeider moet een keer weten wat er achter zijn rug gebeurt. En hij zal daarom des te meer moeten aandringen op medezeggenschap, op invloed bij de investeringen, want zonder het te weten wordt van alles om hem heen gedaan. Neem bijvoorbeeld de werknemers van AKZO. Hoeveel werknemers van dit concern weten precies hoeveel AKZO investeert in de fabrieken in Bulgarije, Rusland en Tsjecho-Slowakije? Beseffen ze wel dat dit verlies van arbeidsplaatsen in Nederland kan betekenen?

Misschien op wat langere termijn, wanneer er weer loononderhandelingen zijn, zal AKZO klagen over de goedkope importen uit Oost-Europa. De loonsverhoging zal niet mogelijk zijn wegens de verslechterde concurrentiepositie. Maar dan moeten ze

wel weten, dat de fabrieken waar die goedkopere goederen worden geproduceerd, door AKZO zelf zijn gebouwd.

Ik taxeer de totale kredieten aan de Oostbloklanden nu al op 60 miljard dollar. De arbeiders in het westen kunnen proberen de investeringen van hun concerns te beïnvloeden. Waar mogelijk moeten ze in een Raad van Commissarissen gaan zitten. Of andere middelen met hun vakbonden zoeken. En ook moeten zij hun democratische rechten niet verliezen. Trouwens, niet alleen de arbeiders moeten oppassen. Zelfs ministers in vele landen hebben dit verschijnsel nog niet onderkend. Het is een zaak van de topelite gebleven. En die let niet op brede sociale belangen, maar op nauwafgebakende eigenbelangen. Daar moet eens een serieus debat over komen."

Vraag: „U noemt een bedrag van 60 miljard dollar. Op het oog lijkt het veel, maar als totale som over een periode van zo'n vijftien jaar is het natuurlijk nog maar een fractie van wat in Europa, Japan en de VS wordt geïnvesteerd?

Levinson: „Dat ben ik met u eens. Maar de ontwikkeling is er. Je kan ook niet zeggen, de dame is pas een dag zwanger, dus er niets aan de hand. Als die bevruchting een keer heeft plaatsgevonden, dan heeft de verdere ontwikkeling op zijn minst een vaste wetmatigheid."

Rien Robijns en
Geert Jan Laan

ego ontmantelt
patronen

Vrede op aarde?

Beginnen bij de bron van het geweld!

Vrede op aarde betekent in de wandel dat er geen gewapende conflicten in de wereld zijn. Af en toe hoor je een regeringsleider bij gelegenheden als Kerstmis e.d. trots verklaren, dat de politiek van zijn land er toe geleid heeft, dat er op dat moment geen gewapende conflicten ergens in de wereld zijn. Ondanks het feit dat er bijvoorbeeld in de Verenigde Staten zo'n tweehonderdvijftig miljoen schietwapens in partikulier bezit zijn. Dat is gemiddeld een wapen per burger en dat wordt altijd wel ergens gebruikt, ook en misschien vooral met de kerstdagen. Omdat dan de mensen vrij van hun werk zijn en soms hun persoonlijke vetes met vrouw of vrienden met gewapend geweld oplossen.

Kepler over oorlog en gezin

Ter gelegenheid van een internationale conferentie van vredesonderzoekers en vredesactivisten, die in 1975 in Noordwijkerhout plaatsvond, schreef dominee Patricia Kepler van de theologische faculteit van de Harvard

Universiteit in Cambridge, USA, een stuk over het verband tussen de verschillende manieren waarop mensen gewelddadigheid leren en oorlog. Doordat het in onze kultuur taboe is om te zeer in het persoonlijke doen en laten van mensen door te dringen, zoekt men de oorzaken van oorlogsgeweld meer in de publieke sfeer. Zoals regeringen die ruzie met elkaar krijgen of landen die met geweld hun ideologie aan een ander land willen opdringen.

Kepler wijst erop dat met name de vrouwenbeweging vragen begint te stellen over waar geweld eigenlijk geboren en aangekweekt wordt en hoe het vervolgens in de publieke sektor doordringt. Voor haar is een van de belangrijkste bronnen van onderzoek op dit gebied het gezin. Dat is de plaats waar de meeste opgroeiende mensen in aanraking komen met geweld of harmonie.

Geen bommen

Nu is het duidelijk dat er in gezinsverband zelden met bommen wordt gegooid. Ook ander wapengeweld wordt in een land als Nederland in het gemiddelde gezin niet iedere dag gebruikt. Maar lichamelijk geweld, in de vorm van slaan, mishandelen van vrouwen en kinderen, komt volgens recente publikaties in gezinnen helaas meer voor dan we durfden veronderstellen. Heel aantoonbaar is dat ook bij vrouwen die in de opvanghuizen voor mishandelde vrouwen aankomen en bij de vele kinderen die door artsen moeten worden behandeld wegens ernstige lichamelijke mishandelingen die ze werden toegebracht door hun ouders of verzorgers.

Patricia Kepler legt echter vooral de nadruk op het psychologische geweld dat in gezinsverband wordt gepleegd en dat er toe leidt, dat volwassenen allerlei vormen van geweld in klein of groot verband accepteren. Ze is ervan overtuigd dat de menselijke zucht naar oorlogvoering in het gezinsleven is ingebouwd vanaf de dag dat we geboren worden.

Traditionele regels

Dit komt voornamelijk doordat de organisatie van het gezin berust op een

aantal regels die al eeuwen gelden. De eerste daarvan is, dat het gezin — man, vrouw, kinderen — berust op biologische verschillen, namelijk die tussen vrouw en man. Dit heeft, ten tweede, tot gevolg dat de leden van het gezin bepaalde rollen spelen. Het innemen van die rollen is, ten derde, nodig om het geldende sociale en economische systeem in stand te houden.

Het naleven van deze regels wordt tenslotte verzekerd door de hiërarchische opzet van het gezin en door lichamelijk geweld en psychologische konditionering. Deze vier regels, zegt Kepler, werken zo misvormend voor de menselijke persoonlijkheid, dat oorlog en geweld er het onvermijdelijke gevolg van zijn. Oorlog is de noodlottige uitkomst van de rollen die we geleerd hebben te spelen en de spelletjes die we met elkaar spelen.

Rollen en spelen

Wat zijn die rollen en die spelen? Gelukkig, en misschien niet voor niets, staan beide onderwerpen op het ogenblik in het middelpunt van de belangstelling. Vrouwen, mannen en daardoor uiteindelijk ook kinderen gaan met een kritische blik kijken naar hun dagelijkse rollen.

Is het wel zo vanzelfsprekend dat vrouwen de rol van moeder, huisvrouw of werkend in verzorgende beroepen op zich nemen? Wil vader eigenlijk wel de rol van geldinbrengend hoofd van het gezin, de hele dag strijd leverend en op zijn tenen staan in zijn werk? En als hij 's avonds thuis komt de klappen uitdelend die moeder de kinderen tijdens de dag heeft beloofd. „Wacht maar tot vader thuiskomt” en als die er niet is, is er altijd nog de politie of Sinterklaas als boeman.

We zijn nog maar pas begonnen om het rollenspel binnen het gezin bloot te leggen. Niemand weet nog wat de uitkomst daarvan zal zijn. Ook niet wat de gevolgen zullen zijn voor het sociale en economische systeem waarin we leven. Maar dat dat ingrijpend zal zijn is wel te vermoeden.

Konflikten anders leren oplossen

Voor je gewoon jezelf kunt zijn en niet meer vanaf je geboorte hoeft te vechten, te manipuleren en te vernietigen om aan een bepaalde rolverwachting te voldoen om te overleven, zal er wel iets moeten veranderen in wat men nu als goed of slecht bestempeld.

Konflikten zullen er altijd blijven, tussen mensen en tussen groepen en landen. Maar er is een andere manier om daarmee om te gaan dan door middel van geweld. Positief conflicten oplossen wordt kinderen zelden aangeleerd. Geen wonder dat ze dat dan ook als volwassenen niet kunnen.

Oorlog uitbannen is noodzakelijk voor onze overleving. We zullen er snel een strategie voor moeten kiezen. Met Patricia Kepler geloof ik, dat het niet langer genoeg is om daarvoor alleen in het groot naar een oplossing te zoeken. Oorlog en bewapening worden uitgevoerd door mensen en die mensen groeien op in gezinnen. Wat kan er gedaan worden om op die plaats de zucht naar levensvernietiging om te buigen naar levensbehoud? Heel veel, denk ik.

Anneke Rooselaar

Casanova van Fellini: Kunst met een grote K

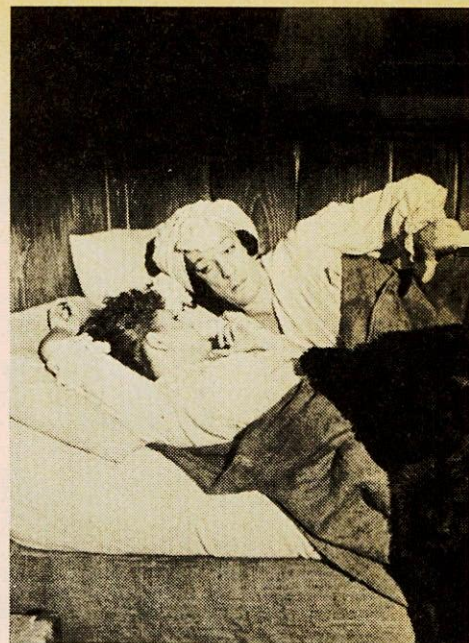
Er is al vaak gediscussieerd over de vraag of het medium film onder het hoofdje Kunst met een grote K thuis hoort. De filmkunst zoals Federico Fellini die bedrijft, hoort volgens mij zeer zeker met deze K geschreven te worden.

Toen producent Dino de Laurentiis naar Amerika ging om zijn geluk te beproeven, nadat zijn grootse plannen om aan de oevers van de Tiber een Europees Hollywood te stichten, waren mislukt, kreeg hij van zijn vriend Fellini een soort fiat mee, dat die voor hem een film zou regisseren. Een blanco cheque eigenlijk. „Casanova“, zou de film gaan heten; het overbekende gegeven leek Fellini wel.

Toen de plannen echter gerealiseerd moesten worden en Fellini zich serieus begon te verdiepen in de nagelaten geschriften van legendarische minnaar uit Venetië, kreeg hij een intense afkeer van de man, die hem wezensvreemd bleek te zijn. Maar de film moest er toch komen.

Fellini begon met de casting en wat niemand aan zou durven, deed hij: hij koos een van de merkwaardigste koppen van de wereld uit om de vermaarde rokkenjager gestalte te geven: de Canadese acteur Donald Sutherland, iemand die eigenlijk ondanks zijn uiterlijk een van de toonaangevende filmacteurs van deze tijd geworden is. Mash, Kluge, Don't Look Now, Novecento, The day of the locust, een willekeurige greep uit zijn staat van dienst. Ook Sutherland kon geen zweempje warme sympathie opbrengen voor de man die hij moest uitbeelden: ook hij is een hevig geëmotioneerd mens, en de Casanova die uit de geschriften naar voren kwam was een berekenende man, die van de lichamelijke liefde een soort beroepssport had gemaakt, emotioneel fysiek geweld, dat met de chronometer in de hand door grote groepen belangstellenden kon worden gadegeslagen. Kortom, een zeer riskante start en de moeilijkheden moesten nog beginnen. De productie was drie weken op gang, toen het resultaat daarvan, alle negatieven, gestolen werden. Uit het aanvankelijk afgekeurde restmateriaal moesten toen de eerste drie weken filmen worden samengesteld, want de sets van Venetië en Londen, waar de scènes speelden, waren al weer afgebroken en de film kon het financieel niet trekken om die sets weer op te bouwen. Korte tijd later ontstonden er weer moeilijkheden doordat de film achter lag op het schema. Ook werd Sutherland

ernstig ziek en het zag er naar uit dat de film een roemloze dood zou sterven. Hoe weinig Dino de Laurentiis eigenlijk begreep van zijn vriend Fellini illustreert het feit dat hij Robert Redford voor de hoofdrol had willen aanzoeken, in de visie van Fellini ten enenmale een onmogelijkheid. Waarschijnlijk heeft De Laurentiis onder invloed van al zijn financiële tegenslagen, zich alleen nog maar afgevraagd welke ster de kassa het meest zou doen rinkelen. Alberto Grimaldi, met wie Fellini ook al „Satyricon“ had gemaakt, nam de productie over van De Laurentiis, en de opnamen konden worden voortgezet. Ondanks alle tegenslag was de film toch in ruim tien maanden gereed, een film die bijna drie uur duurt en een veelheid aan spectaculaire scènes omvat. Fellini is om al zijn films beroemd: La Dolce Vita, 8½, Fellini's Roma, La Strada, De nachten van Cabiria, Amarcord, en dan ben ik er vast nog een aantal vergeten. Fellini's Casanova (door zijn eigen naam in de titel op te nemen, net als bij Fellini's Roma, geeft de filmer aan dat het om zijn eigen heel persoonlijke visie gaat) past feilloos in die rij. Weinig regisseurs zijn zo herkenbaar in al hun werk als Federico Fellini.

De film begint al meteen met een typisch Fellini-taferel: een carnaval in Venetië. Mensenmenigten, vuurwerk, schepen op het Canal Grande, een grote godinnenkop die langzaam boven het water uitkomt. Maar er gaat iets mis, en ze zinkt weer naar de diepte, wat een onheilspellend begin is. Dan wordt Casanova voor het eerst zichtbaar: hij is verkleed als een soort Harlekijn en krijgt een briefje in handen gespeeld om op een rendez-vous te verschijnen. Later zien we hem, roeiend in een kleine boot op duidelijk plastic golven. Dat verhoogt het onwezenlijke effect van de hele film nog: alles speelt zich af in die bizarre Fellini-wereld, waarin niets ook maar pretendeert werkelijkheid te willen uitbeelden.

Boven: Casanova in een karakteristieke situatie: met een dame te bed.

Onder: Casanova wordt door twee furieuze vrouwen die zich door hem slecht behandeld achten, uit de koets gesmeten.

De film verhaalt na dit eerste rendez-vous van Casanova, waarbij hij door een gat in een wandversiering bespied wordt tijdens zijn amoureuze bezigheden, van de omzwervingen die hij maakt door Europa. In Venetië is hij n.l. gearresteerd en opgesloten wegens ketterij en zwarte kunst. Als hij de gevangenis ontvlucht, verbant hij zichzelf daarmee voorgoed uit zijn geliefde stad.

Hij maakt een rondgang langs beroemde Europese hoven, waar hij allerlei dames om verschillende redenen van zijn diensten laat gebruik maken, waarvoor hij doorgaans goed wordt beloond. De meest merkwaardige types passeren de revue: een oersterke reuzin die samen met twee dwergen woont en worstelpartijen met sterke mannen uit de omgeving aangaat (de scene waarin zij baadt samen met de twee dwergen is adembenemend), een oude markiezin, die in reïncarnatie gelooft.

In Rome wordt hij uitgedaagd om zijn viriele krachten te meten met een boerenknecht. In die scene komt de Casanova zoals Fellini hem ziet, volledig tot zijn recht: een ijdele haan, bezig met een krachtmeting die niets meer met romantiek of poëzie te maken heeft. Ook hier weer overduidelijk een streven om niets 'echt' te laten lijken: er wordt zelfs niet gesuggereerd dat Sutherland werkelijk uit de kleren komt: het potsierlijke grauwwitte ondergoed houdt hij tijdens de hele scène duidelijk aan. Tijdens al zijn seances wordt Casanova vergezeld van een prachtige mechanische vogel, die hij, voordat hij tot zijn krachttoeren overgaat, opwindt, waarna de vogel in de lengte groeit, klapwiek en zingt. Overal torst Casanova deze vogel, kennelijk de mascotte van zijn mannelijkheid, in het foudraal met zich mee.

Casanova wordt ouder, zijn charmes gaan hem verlaten. Eenmaal wordt hij echt verliefd, op een meisje dat hij bij toeval ontmoet en dat alweer verdwenen is, voordat hij maar heeft kunnen vermoeden wie zij was. Aan het hof van Württemberg maakt hij kennis met een kunstig gemaakte mechanische pop, een dametje dat pasjes maakt, de handjes uitnodigend heft en hem met haar manieren in verrukking brengt. Hij laat zich door het wassen gezichtje verleiden en betuigt haar zijn liefde, dit keer duidelijk echt meegesleept. Een navrante scene, begeleid door muziek die ik niet anders kan omschrijven dan hartverscheurend. De muziek is toch in deze film een onderdeel dat in belangrijke mate bijdraagt tot de indruk, die het geheel achterlaat, lang nadat het doek is dichtgeschoven.

Casanova eindigt zijn leven als bibliothecaris aan het hof van Bohemen, een treurige afspiegeling van hoe hij eens is geweest, wanneer hij voor een gezelschap gasten, gestoken in een pauwblauw gewaad, een gedicht declameert. Het publiek moet om hem lachen en tot in zijn ziel gekrenkt trekt Casanova zich terug op zijn zolderkamer. Daar krijgt hij een visioen van zichzelf, in zijn jonge jaren. Op het bevroren Canal Grande van Venetië danst hij heel langzaam met de pop uit Württemberg. Dat zijn de laatste beelden van een magistrale film, zoals alleen Fellini die kan maken. De aankleding, de decors, alles is zo kunstzinnig, zo uitgebalanceerd van kleur, tot in de kleinste details uitgewerkt, dat de kijker ogen tekort komt om alles in zich op te nemen. Ook Sutherland levert een grandioze prestatie. Nergens is hij belachelijk, al spreekt hij de meest pathetische teksten uit met een grime, die hem nog ijdeler, meer bizar maakt dan hij eigenlijk al is. Een film die ik als het even kan, nog eens ga zien, om alles in te halen dat ik bij de eerste keer heb gemist.

Leo van Opzeeland

KORT EN GOED

A bridge too far

Een beschaafde oorlogsfilm, die toch bij de kijker het kater-achtige gevoel achterlaat van: wat een waanzin, wat een verspilling van levens en geld, wat een misdaad, zo'n oorlog. Beschaafd, omdat het bloed slechts vloeit als het niet anders kan, omdat het gehuil en gekrijs tot een minimum is beperkt, voor zover dat natuurlijk kan in een dergelijk epos. Duidelijk wordt dat de mensen die de veldslagen op de kaart uitdenken, meestal veilig buiten schot blijven, en dat de pure heldenmoed van de jongens te velde ze doorgaans weinig anders oplevert dan de dood, en de vertwijfelde bewondering van hun collega's. Aardige rollen van de kopstukken die het publiek naar de theaters moeten trekken: Sean Connery, Michael Caine, Robert Redford en vooral van Gene Hackman en Dirk Bogarde. Regisseur Richard Attenborough heeft een prima film afgeleverd, vaak adembenemend door de wijze van opnamen, en ook ons mooie land komt heel aardig uit de verf.

The seven-per-cent-solution

Curieuze film van Herbert Ross met Nicol Williamson, Alan Arkin en Vanessa Redgrave in belangrijke rollen: Er wordt een merkwaardige link gelegd tussen de wijze waarop Sherlock Holmes, die de hoofdpersoon in deze film is, zijn misdaden oplost, en de wijze waarop Sigmund Freud het verleden van mensen die met moeilijkheden te kampen hebben, oprakelt om de herkomst van die problemen te ontdekken. In de film dreigt Sherlock Holmes te gronde te gaan aan het gebruik van cocaine en aan de angst voor dr. Horiarty (Sir Laurence Olivier), een leraar van wie hij in zijn jeugd les heeft gehad. Via een list wordt Holmes naar het huis van Freud in Duitsland getransporteerd, die hem in de allereerste plaats een ontwenningsskuur laat ondergaan. De visioenen die de arme verslaafde tijdens die kuur bezoeken, zijn zeer beklemmend gefilmd. Uiteindelijk lost Freud het raadsel van Holmes' angsten op, en Holmes lost de ontvoering van een beminnelijke dame op. In prachtige tinten opgenomen, een bijzondere film.

Slap shot

Paul Newman moest voor zijn rol in deze film van George Roy Hill wat afgekalafaterd worden, want de 52-jarige Amerikaan was te gaaf en te mooi om de ijshockey-coach die hij in deze film speelt, acceptabel weer te geven. De film handelt over een ijshockeyteam, dat aanvankelijk beneden de maat speelt, maar dat door de ideeën van coach Reg Dunlop uiteindelijk het spoor terug naar de top vindt. Wel ten koste van zo ongeveer alles wat eigenlijk heilig zou moeten zijn in een mensenleven. Het script is geschreven door een vrouw, Nancy Dowd, en ze inspireerde het verhaal op het leven van haar broer, die beroepshockeyer is. Lekker film, als slotvoorstelling vertoond in Cannes dit jaar.

Les fleurs du miel

Faraldo, die met o.m. Themroc een intrigerende film afleverde, is in „Les fleurs du miel” veel duidelijker: een filmrecensent gaat zo op in zijn onwezenlijke wereldje, dat hij de realiteit in zijn eigen huis niet meer ziet. Zijn vrouw wrijft hem die dan gevoelig onder de neus. De vrijheid die hij zichzelf al jaren toestaat, eist zij ook op, en wel in de vorm van een vrijage met een toevallige passant, de man die de drank moet brengen. Deze bezorger, gespeeld door Faraldo zelf, is de sympathiekste rol van de drie. Een aardige film, niet opzienbarend.

Network

Sydney Lumet heeft met zijn film „Network” willen aantonen hoe ver het publiek, c.q. de kijkcijfers, mensen die bij de televisie werken kunnen brengen. Peter Finch (helaas onlangs overleden) speelt een nieuwslezer die wegens dalende kijkcijfers moet verdwijnen en dan de belangstelling van zijn publiek weer weet te wekken door zijn eigen zelfmoord aan te kondigen. Een poosje is hij het gesprek van de dag, maar als de belangstelling opnieuw begint te tanen, beslissen de programmamakers voor hem: hij zal voor de camera's worden doodgeschoten door een lid van een militante beweging, alles prachtig in scene gezet. Mooi spel van William Holden als de vriend van Finch, en van Faye Dunaway, een wat bloedeloos kil type, die voor deze rol geknipt blijkt: zij speelt de producenten die haar werk geen seconde uit haar gedachten kan laten. Heel wat vrouwen zullen overigens in deze producenten hun eigen hardwerkende echtgenoot herkennen.

Een gelukkige scheiding

Vermakelijke frans-deense co-productie van Henning Carlsen met Jean Rochefort in de hoofdrol, die ook in „Un elephant ça trompe énormément” een erg aardige rol speelde. In deze film is hij een rijke plattelandsdokter die op zijn jachtgebied een jongeman vindt, die teveel slaaptabletten heeft ingenomen. Hij pompt de maag leeg van de jongen en deze krijgt zijn levenslust langzaam maar zeker terug. Alles gaat prima, totdat de jongen verliefd wordt op de ex-vrouw van de plattelandsdokter, van wie hij dan wel zeer harmonieus gescheiden is, om haar te laten trouwen met zijn beste vriend, maar van wie hij nog steeds houdt... Behalve Jean Rochefort aardig spel van André Dussolier, Daniel Ceccaldi, Bulle Ogier en Bernadette Lafont.

L. v. O.

spel voor meerderen:

bridge te ver

Opvoeden tot vrede door gezin

Veranderen of verdwijnen? (deel 4)

In ons vorig artikel (in Ego van juni) bespraken wij de vredesopvoeding op school. Daarnaast moet gewezen worden op de vredesopvoeding in het gezin, die zeker niet minder belangrijk is. Research heeft aangetoond dat de opvattingen over oorlog en vrede van de kinderen zeer nauw samenhangen met die van de ouders, en dat bijv. vooroordelen (de luie Surinamer enz.) en anti-gevoelens al op zeer jeugdige leeftijd worden aangebracht.

Goede gezins-relatie

Bij de vredesopvoeding in het gezin kan men in de eerste plaats denken aan het belang van goede gezinsrelaties. Het is bekend dat autoritaire opvoedingspatronen binnen het gezin een ongunstig opvoedingsklimaat opleveren. Kinderen die een te strakke opvoeding hebben gehad vertonen vaker een agressiever gedrag dan andere kinderen, hebben een grotere voorkeur voor baldadigheid en dergelijke. Hetzelfde geldt voor kinderen uit gezinnen waar het aan de nodige nestwarmte heeft ontbroken. Kinderen uit deze gezinnen voelen zich later ook meer onzeker en zullen zich gemakkelijker door allerlei gevaarlijke leuzen laten vangen. Onderzoekers kwamen o.a. tot de conclusie dat de fanatieke Jodenhaters in Duitsland tijdens de opkomst van Hitler afkomstig waren uit zogenaamde „broken families”. Ze hadden als kinderen een ongezond huiselijk leven achter de rug, gekenmerkt door ruzie en weinig gezelligheid.

Het blijkt steeds weer, dat voldoende speelruimte in de opvoeding voor het kind en voldoende liefde en belangstelling van de ouders een belangrijke voorwaarde vormen voor het doen ontstaan van op vrede en samenwerking gerichte gedragspatronen. En ook dat een te strakke opvoeding of een te vrije opvoeding (het ontbreken van voldoende warmte), hoezeer onderling ook verschillend, een zelfde resultaat hebben: versterking van de agressieve neigingen. Zelfopvoeding en bevrediging van de behoefte tot genegenheid en geborgenheid, m.a.w. liefde en geduld in de opvoeding, zijn hier beslissende zaken.

Wat verder nodig is in de opvoeding: grotere probleembewustheid bij de gezinnen evenals een betere geïnformeerdheid op politiek gebied.

Kritische houding

Nu onze kinderen steeds meer overspoeld worden door een stroom aan informatie (TV enz.), kunnen ze het

steeds minder zonder de ordenende en corrigerende functie van het gezin (en de school) stellen. Dit laatste houdt ook de noodzaak in van een meer kritische houding van het gezin ten opzichte van de massamedia. Bij het laatste denken we o.a. aan de schadelijke invloed die door het geweld in vele televisie (ook kinder-)programma's wordt veroorzaakt. Allerlei officiële onderzoeken hebben duidelijk de schadelijke invloed van een bepaald soort programma's aangetoond. Helaas zijn de ouders weinig probleembewust. Dit geldt ook ten aanzien van de kwaliteit van goede kinderlectuur.

Samenwerking nodig tussen gezin en school

Het is trouwens opmerkelijk dat er ook van de kant van het onderwijs zo weinig aandacht aan deze problematiek wordt besteed en dat er op deze punten zo weinig samenwerking tussen gezin en school bestaat. Ook op andere punten zou een dergelijke samenwerking hier goede resultaten kunnen opleveren. We wijzen in dit verband op de mogelijkheid van schoolprojecten waarbij ook de ouders ingeschakeld kunnen worden.

Als voorbeeld noemen we het project: „Een vliegreis naar Oe Thant”, dat door enkele studenten van de Pedagogische Academie in Meppel met de leerlingen van de hoogste klassen van de Jan Ligthartschool in Beilen werd uitgevoerd. Het bleek dat tijdens deze projectperiode de kranten thuis veel beter werden gelezen dan daarvoor en dat eveneens veel meer over politieke dingen werd gepraat dan anders. In een aantal gevallen bleef deze grotere belangstelling voor politieke zaken bij de ouders ook na de projectperiode bestaan. Op de ouderavond waarmee het project werd afgesloten en waar de leerlingen hun ouders informatie gaven over een aantal politieke problemen, trof o.a. de volwassen wijze waarop de kinderen deze problemen tegemoet traden.

Nogmaals, het zou onjuist zijn om te denken dat deze vredesopvoeding een oplossing voor alle (politieke) kwalen biedt, maar wel kan men zeggen dat de huidige politieke en culturele situatie het nodig maakt, deze vredesopvoeding als een van de belangrijkste onderwijskundige opgaven van deze tijd te erkennen.

S. C. Derksen

*voor de vrede in 't
geweer komen*

Oorlog en vrede in het onderwijs

Wanneer in dit jaar weer de Vredesweek wordt gehouden, zal dat voor verschillende scholen in Nederland aanleiding zijn om allerlei activiteiten te organiseren.

Zo sprak ik net voordat ik dit artikelje ging schrijven een leraar, die samen met zijn collega's en leerlingen een dag wil gaan organiseren over het thema „(Kern)bewapening”. Het is de bedoeling, dat de hele school die dag „plat” gaat en dat alle leerlingen zich bezighouden met het probleem van de bewapening en in het bijzonder met het gevaar van kernwapens.

Een programma op school

In het voorlopige programma las ik, dat er een film gedraaid wordt over de gevolgen van de atoombom. Verder zal er onder meer een discussie plaatsvinden tussen een militair en een pacifist, terwijl de lagere klassen een tentoonstelling zullen maken over oorlog in boeken, muziek, speelgoed e.d. Waarom doet zo'n school dat? Wat kan zo'n handjevol leraren en leerlingen nou aan zo'n gigantisch probleem als dat van de bewapening doen?

Ik denk, dat we ons inderdaad geen illusies moeten maken. Toch bestrijd ik de mensen, die zeggen dat het allemaal niets uithaalt en dat de school zich beter niet met deze problemen kan bemoeien. Laat mij er in het kort dit over zeggen. Wat een leerling is en hoe hij over dingen denkt komt slechts voor een klein deel uit zich zelf voort en voor een groot deel uit de omgeving, het milieu, de maatschappij, waarin hij opgroeit. De ontwikkeling van een kind wordt in belangrijke mate door de opvoeding bepaald. De manier waarop kinderen worden opgevoed, wordt met name in de eerste levensjaren sterk gekleurd door de interesses, opvattingen, waarden en normen van de ouders. Al vrij vroeg echter neemt de school een deel van de opvoeding van de kinderen voor haar rekening en doet dat jaren achtereen.

Invloed van leraren

Evenals in het gezin, worden op school leerlingen beïnvloed en de docenten spelen daarbij een zeer belangrijke rol. Dat sommige leraren zich van deze beïnvloeding niet bewust zijn en ontkennen dat ze beïnvloeden, doet niets af aan het feit, dat ze de leerlingen wel degelijk benaderen met die normen en waarden, die in hun ogen goed zijn. Gelukkig zijn de meeste mensen in het onderwijs zich wel bewust van deze rol. Veel leraren vinden dan ook dat zij een belangrijke verantwoordelijkheid hebben bij de vorming van waarden en

normen, naast het overdragen van puur kennis.

Daarbij kun je als school niet om de maatschappij met zijn problemen heen. Ik zie dan ook de Vredesweek als één van de mogelijkheden voor leraren en leerlingen om hun bezorgdheid over oorlog en geweld binnen de school te halen. Niet met de illusie, de oorlog uit te kunnen bannen, maar bijvoorbeeld met de bedoeling dat iedereen geïnformeerd raakt over de omvang van oorlog en geweld in onze wereld en dat men zich realiseert, dat men opgevoed is met het idee dat conflicten hoofdzakelijk met geweld kunnen worden opgelost, waardoor andere oplossingen vaak niet meer gezien worden.

Vredesweek maar eens per jaar

Het gevaar met zo'n Vredesweek is wel, dat daarna op school alles weer zijn normale gangetje gaat. Zij zou juist het begin moeten zijn van een stukje „vredesonderwijs” op zo'n school. Dat is natuurlijk gemakkelijker gezegd dan gedaan, maar wanneer leerlingen elke dag via krant, radio en televisie merken dat er op vele plaatsen in de wereld wordt gevochten, dan kun je met zo'n Vredesweek niet meer toe.

Vanuit het Studiecencentrum voor Vredesvraagstukken wordt daarom sinds enige jaren geprobeerd om samen met een aantal scholen projecten op te zetten, die over langere tijd lopen. Zo wordt geprobeerd om te voorkomen, dat vredesonderwijs een jaarlijks terugkerend incident blijft. Zo'n project houdt in, dat leraren van verschillende vakken lesgeven rond een thema, bijvoorbeeld agressie. Bij dat lesgeven wordt zo veel mogelijk vermeden, dat de leraar de hele tijd voor de klas staat en aan het woord is. Gestimuleerd wordt, dat de leerlingen groepjes vormen en zelf op zoek gaan naar informatie over het thema en het gezamenlijk verwerken. De leraar is dan meer een adviseur.

Het idee achter zo'n project is, dat alle vakken op een of andere wijze te maken hebben met maatschappelijke problemen. Zo is bijvoorbeeld wiskunde meer dan alleen bepaalde formules leren. Die wiskunde wordt ook ergens voor gebruikt. Zonder wiskunde zou de productie en het gebruik van moderne wapens onmogelijk zijn. Scheikunde heeft alles te maken met chemische oorlogsvoering en de atoomsplitsing is ook niet het vrije tijdswerk van een of andere knutselaar. Daar hebben grote groepen wetenschappers jarenlang aan gewerkt. Wat te denken van geschiedenis, waarbij ook allerlei

Het STUDIECENTRUM VOOR VREDES VRAAGSTUKKEN van de Katholieke Universiteit in Nijmegen is een afdeling van het Instituut voor Politicologie, van Schaeck Mathonsingel 4, Nijmegen.

Het STUDIECENTRUM heeft een eigen bestuur, waarin stafleden en studenten van het Instituut voor Politicologie en een vertegenwoordiger van een vredesbeweging (Pax Christi) zitting hebben. Hoofd van het centrum is drs. Leon Wecke.

Het STUDIECENTRUM organiseert onderzoek, onderwijs en publikaties op het gebied van vredesvraagstukken. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar onder meer:

- vredesonderwijs en mondiale vorming in het voortgezet onderwijs (zie nevenstaand artikel)
- het politiek gedrag van de krijgsmacht (artikel in Ego volgt)
- de toepasbaarheid van konfliktmodellen (idem)
- vervreemdingstheorieën
- de Sovjetbijdrage aan het bewapeningsproces bij gelijktijdige ontspanning
- de nieuwe internationale economische orde en het beheersen van multinationals
- politieke economie en de Europese Gemeenschap
- vakbewegingsstrategie m.b.t. de controle van de multinationale onderneming
- de Euro-Arabische dialoog.

Regelmatig worden ook CAHIERS VOOR VREDES VRAAGSTUKKEN en onderzoeksrapporten uitgegeven.

oorlogen worden behandeld? Zo kun je voor elk vak wel mogelijkheden aangeven voor vredesonderwijs. Bij de scholen die we begeleid hebben, is gebleken dat er door leraren en leerlingen heel wat problemen overwonnen moeten worden, maar tegelijkertijd blijkt dat ze het gevoel hebben met een stukje onderwijsvernieuwing bezig te zijn dat de moeite waard is. En ik ben er zeker van, dat een school die problemen van oorlog en vrede serieus in haar onderwijs betreft, op den duur een andere leerling oplevert.

*Clemens Wijlens
(medewerker Studiecencentrum
voor Vredesvraagstukken Nijmegen)*

Over het anarchisme

samenleving die de produktie, de distributie, de consumptie, de dienstverlening enz. behartigen. Al deze sociale organen moeten functioneren op basis van zelfbestuur van de betrokkenen. Het gaat er daarbij niet om de macht naar de basis te verleggen, noch om de macht te spreiden, want het anarchisme wil macht juist afschaffen en alle menselijke relaties baseren op vrijheid.

Een vrij mens erkent dat alle mensen gelijk zijn en respecteert dat alle mensen verschillend zijn. Een klassieke omschrijving van het vrijheidsbegrip vinden we bij Bakoenin: onder vrijheid verstaan wij enerzijds de zo volledig mogelijke ontwikkeling van de natuurlijke bekwamheden van elk mens, anderzijds zijn onafhankelijkheid. Onafhankelijkheid niet t.a.v. natuurlijke en sociale wetten, maar t.a.v. alle door de wil van anderen opgelegde wetten hetzij door een totaalwil of de wil van een enkeling. (Die vollständige Ausbildung - 1869)

Daar het anarchisme een centraal bestuur afwijst en ook de besluitvorming bij meerderheid, is zij ook antiparlementair en gericht tegen de parlementaire democratie.

Parlementaire democratie veronderstelt partijen die de belangen van haar leden behartigen en vertegenwoordigen, die alleen op basis van een meerderheid aan de macht kunnen komen. Daardoor zijn zij gedwongen de gunst van haar leden en van de kiezers te behalen en te behouden. In feite is het voortbestaan van de partij dan het hoofddoel geworden. Ook de partijen weerspiegelen de traditionele vormen van bestuur: centraal, hiërarchisch. En ook zij moeten, evenals de staat, allerlei kunstgrepen verrichten om de door de van boven naar beneden geregelde machtsuitoefening veroorzaakte kloof tussen bestuurders en bestuurden te verkleinen.

Bovendien heeft het anarchisme altijd gesteld, dat het parlement niet de echte plaats is waar de maatschappelijke zaken beslist worden en dat de eigenlijke economische machten altijd buiten het parlement om opereren. De onvrede met de wijze waarop het parlement en de parlementaire

demokratie functioneert is momenteel, vooral ook buiten anarchistische kringen, zeer groot. Deze onvrede is ook voedsel voor fascistoïde groeperingen. Het anarchisme is van oudsher anti-militaristisch ingesteld. Het veroveren van de macht over andere gebieden en landen, de vernietiging van mensenlevens, de enorme geldverspilling, het instandhouden van grenzen en naties, het kunstmatig aankweken van nationale gevoelens, de dwang van de dienstplicht, de onmogelijkheid om medeplichtigheid te omzeilen door bijv. het weigeren van belastingbetaling enz., het is alles machtsuitoefening pur sang. Natuurlijk zijn anarchisten bekend met de opvattingen van anderen over de defensieve betekenis van de westerse strijdmachten, die zeggen democratische waarden te willen verdedigen. Daarop hier een antwoord geven, zou echter in het kader van dit artikel te veel ruimte vergen.

Leefwijzen

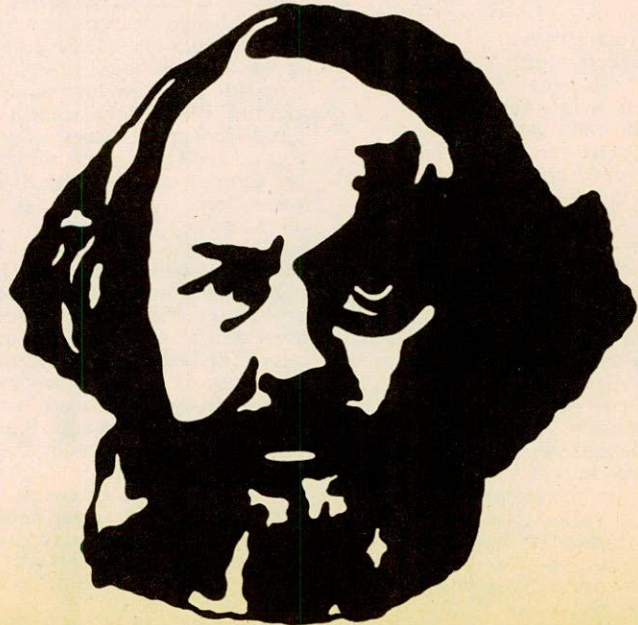
Binnen het anarchisme hebben alle belangrijke figuren zich bezig gehouden met de vraagstukken van onderwijs, gezin en opvoeding.

Ook hier wordt leiderschap van bovenaf afgewezen en wordt steeds een optimale vrijheid voor het kind gepropageerd. Deze vrijheid wordt in hoofdzaak door drie factoren wat ingeperkt. Allereerst door de bescherming van het kind tegen gevaren (auto's, open ramen, vijvers, electriciteit enz.). Vervolgens moet het kind geleidelijk en met het behoud van zoveel mogelijk vrijheid gevoel krijgen voor een aantal afspraken, die in de omgang van belang zijn. Zij hebben vooral betrekking op het niet vernielen van allerlei dingen van anderen en later op het rekening houden met anderen op velerlei terreinen. De derde begrenzing wordt gevormd door het feit, dat een gezin dat zijn relaties op basis van vrijheid wil organiseren, rekening zal moeten houden met allerlei naar conformisme strevende omgevingsfactoren buiten het gezin: de straat, de buurt, de school. Door de eeuwen heen zijn er allerlei voorbeelden aan te wijzen van opvoedingsvormen die zich op een bijna optimale vrijheid

Ik wil hier in het kort het anarchisme vanuit drie aspecten beschrijven, vanuit zijn denkwijzen, strijdwijzen en leefwijzen.

Denkwijzen

Kernbeginsel en centrale gedachte is de fundamentele afwijzing van elke vorm van machtsuitoefening van mensen over mensen op alle levensgebieden. Deze omschrijving volledig toe te lichten zou zeker een ruimte vragen groter dan dit stukje. Begrippen als macht, gezag, autoriteit, dwang, discipline, invloed, leiderschap zouden dan alle de revue moeten passeren. Ik zou willen volstaan met macht te omschrijven als de mogelijkheid om het gedrag en de gedragsalternatieven van andere mensen en/of groepen, ook tegen hun eigen wil in, te beïnvloeden in een door de machthebber gewenste richting. Macht veronderstelt een relatie (er moeten anderen zijn, waarover macht zich manifesteert) en macht is een bezit (macht heeft iemand, doorgaans op basis van een rolpatroon). De toepassing van het kernbeginsel leidt in het algemeen tot het afwijzen van elke vorm van opgelegd en van bovenaf tot stand gekomen leiderschap en van autoriteit. Zulk leiderschap is altijd gebaseerd op het welzijn van de machthebber. De belichaming van deze macht ziet het anarchisme vooral en in de eerste plaats in de staat; het geheel van de bestuurlijke overheden, van de instanties van de maatschappelijke orde (rechtspraak, politie, leger) en van het militair-industrieel complex. De staat is een van de vele mogelijkheden van sociale organisatie en is exclusief bekleed met de macht om invloed uit te oefenen op de gedragingen van individuen en groepen. Een en ander wordt gelegaliseerd op basis van wetten en uitvoeringsbesluiten. De staat bevordert een centralistische vorm van bestuur en een goed doortimmerde hiërarchieke opbouw, waarbij bepaalde rolpatronen behoren met bepaalde porties van macht en verantwoordelijkheid. Het anarchisme wil de afschaffing van de staat en kiest uit de vele andere mogelijkheden van sociale organisatie de vrije federatie van alle groepen in de

baseren. Ook is er een lange traditie van leiderschapsloze groepen en groeperingen (communes). Het is daarbij nauwelijks van belang of de betrokkenen hun praktijk als anarchistisch etiketteerden. We denken aan Robert Owen, Leo Tolstoj, Francisco Ferrer, Louise Michel, Sebastien Faure, Paul Robin, A.S. Neill, Kees Boeke, Ivan Illich, Homer Lane, A. Aichhorn, S. Bernfeld, Wilhelm Reich e.a. Vooral op het terrein van de opvoeding wordt een centrale gedachte van het anarchisme duidelijk, namelijk het geloof in de spontaniteit en in het ontstaan van spontane orde wanneer ieder in vrijheid kan functioneren.

Strijdwijzen

Wat de strijdwijze betreft zijn er de passieve strijdwijzen, die zich keren tegen de uitoefening van vreemde macht: de staking, het lijdelijk verzet, de dienstweigering, de weigering belasting te betalen, overheidsdienst weigeren, sabotage, weigeren te stemmen, de macht uithollen, machthebbers provoceren en aan de kaak stellen. Deze laatste vormen al een overgang naar de actieve strijdwijzen, zoals: de buitenparlementaire actie, de directe actie, het pamflet, de scherpe pen, het onzeker maken van de machtshebbers, de bedrijfsbezetting, allerlei strijdvormen van de guerrilla. In het algemeen is het anarchisme geweldloos en daar het zich tegen de uitoefening van macht keert, kan het ook niet via de verovering van de macht tot de situatie van een geweldloze maatschappij komen. Dit is een dilemma voor het anarchisme, waardoor het dreigt dood te lopen van een radikale maatschappijvisie in een

geresigneerde berusting, dan wel in een overmatig accentueren van de mentaliteitswijziging van de enkele persoon. Vandaar dat men dan van een utopie gaat spreken. Het wonderlijke is echter, dat allerlei centrale ideeën van het anarchisme (zelfbestuur, inspraak etc.) zowel als allerlei strijdwijzen (denk aan al de bevrijdingsbewegingen die op basis van de guerilla regimes wisten op te blazen) en allerlei leefwijzen (communes, kresjes, spontane groepsvorming) steeds meer ingang vinden zonder dat de centrale anarchistische doelstelling (afschaffing van centraal gezag en macht) wordt nagestreefd.

Dit heeft enerzijds geleid tot het inzicht, dat het anarchisme door de eeuwen heen een voortreffelijk pleidooi heeft gevoerd voor de werkelijke menselijke waarden, en anderzijds tot een meer tactische opstelling van het neo-anarchisme: de doelstelling van de afschaffing van de staat bleek te utopisch om strategisch vertaald te kunnen worden en in plaats daarvan is de tussendoelstelling van het streven naar een samenleving met een minimum aan opgelegde dwang bruikbaar voor allerlei praktische acties. Vandaar dat anarchisten e.d. nu niet alleen voorstanders kunnen zijn van dienstweigering, maar ook van dienstvervulling teneinde langs verschillende wegen in het leger de mogelijkheden tot inspraak en zelfbestuur te vergroten. Hetgeen ook geschiedt. Zo wordt anarchisme tot een zeer concrete utopie. Naast utopisme is het anarchisme ook voortdurend terrorisme verweten en dan denkt men vooral aan de rage rondom de eeuwwisseling om allerlei hooggeplaatste personen te vermoorden.

Mensen als Kropotkin en Malatesta hebben deze vormen van terreur altijd als weinig zinvol beschouwd. Maar ook altijd gesteld dat de staat de grootste terrorist is, die haar eigen moorden zelf kan legaliseren. Op het criminologisch congres (Nijmegen 1976) stelde men dan ook terecht, dat terrorisme een reactie is op het falen van een maatschappij, die gewend is de door haar opgeroepen problemen met geweld op te lossen.

Simon Radius

Enkele boeken:
Colin Ward, *Anarchie in actie* (Ned. Boekhandel, 1975)
Anton Constandse, *Anarchisme van de daad* (Kruseman 1970)
Arthur Lening, *De arbeid vrij* (Amsterdamse Universiteit 1976)
George Woodcock, *Anarchism* (Pelican)

*rang is rang omdat er
rang op staat*

De regeling „bewijs van goed gedrag”:

een blik van onmenselijkheid en onverstand

Nog niet zo erg lang geleden gebeurde het volgende. Een man die via een uitzendburo al een paar jaar bij een overheidsinstelling werkte, beviel daar zo goed dat toen er in zijn afdeling een plaats vrijkwam, zijn baas hem aanraade daarop te solliciteren. Hij zou dan in vaste dienst kunnen komen. De man ging vol optimisme op deze aanmoediging in. De keuringen die volgden leverden geen moeilijkheden op, maar toen het gebruikelijke onderzoek voor een „bewijs van goed gedrag” werd ingesteld (iets wat voor uitzendkrachten meestal niet nodig wordt gevonden) kwam er een kink in de kabel. Het bleek namelijk dat de persoon in kwestie 13 jaar geleden iets had gedaan waar hij een paar maanden voor had gezeten. Niet alleen waren daardoor zijn kansen op de vaste baan verkeken, maar hij mocht nu ook niet meer via het uitzendburo bij het overheidsbedrijf blijven werken. In feite werd hij dus op staande voet ontslagen, omdat hij 13 jaar geleden had gezeten. Het klinkt bijna ongelooflijk. Toch is dit verhaal waar, en eigenlijk niet eens uitzonderlijk. Want het gebeurt aan de lopende band dat mensen van een baan worden uitgesloten omdat ze vroeger iets hebben gedaan dat niet door de beugel kon. Ze komen gewoon niet in aanmerking, los van de vraag of ze wel of niet geschikt zijn. En heel vaak zullen ze, omdat ze toch wel weten dat ze geen kans maken, zelfs niet de moed hebben om te solliciteren.

Hoe het in z'n werk gaat

Hoe gaat dat dan, zo'n bewijs van goed gedrag. Voor alle rijks-, provinciale- of gemeentelijke banen, voor alle semi-overheidsbanen, en voor heel veel banen in de particuliere sektor, verlangt de werkgever een bewijs van goed gedrag (officieel heet het tegenwoordig; een verklaring omtrent het gedrag. De rijksoverheid kent overigens ook nog een vergelijkbare, maar geheel aan 't oog van de betrokkene en buitenwereld onttrokken methode van informatie-inwinning: directe opvraag van de gegevens via het zgn. Antecedentenburo van Binnenlandse Zaken. Verder kan informatie worden verkregen via de zgn. politie-dossiers,

die nog steeds onvoldoende aan wettelijke regels zijn onderworpen.) Voordat dat bewijs wordt afgegeven, wordt er eerst naar iemands strafblad gekeken. Op dat strafblad wordt namelijk bijgehouden wat hij in het verleden voor misdrijven heeft begaan. Gaat daar een delikt genoteerd dat volgens de officiële regels nog meetelt, dan mag het bewijs geweigerd worden – en dan gaat de baan dus niet door. Hoe lang een delikt precies meetelt, hangt voornamelijk af van het soort straf dat er is uitgedeeld. Is de betrokkene er alleen met een boete of een voorwaardelijke straf vanaf gekomen, dan blijft het delikt „slechts” 8 jaar staan. Moest hij ervoor zitten, dan telt het in principe 16 jaar mee. Doet hij vlak voor die 16 jaar om zijn wéér iets, dan blijft het nog eens 8 of 16 jaar staan. Dat laatste afhankelijk van wat voor soort straf hij voor dat tweede delikt kreeg. De cijfers die ik hier geef, gelden voor normale overheidsbanen. Voor bijzondere overheidsfuncties (bijv. een baan bij de politie, of de belastingen) gelden strengere eisen. Voor niet-overheidsbanen lichtere (de termijnen van meetellen worden dan gehalveerd). Al met al wel een heel harde aanpak van mensen die in het verleden een keer over de schreef gingen.

Nu moet ik er wel bij zeggen, dat een delikt dat nog meetelt, niet tot weigering van het bewijs van goed gedrag hoeft te leiden. Als regel geldt hier dat het bewijs pas mag worden geweigerd als er, „gelet op het doel, dus het soort baan waarvoor de aanvraag wordt ingediend, thans (nog) bezwaren bestaan”. Dat klinkt zo te horen heel redelijk. Maar wat helpt dat, als tegelijk voor allerlei soorten banen een delikt van tien, vijftien jaar geleden als een nog steeds bestaand bezwaar mag worden aangemerkt, en als dat in de praktijk ook gebeurt?

Bovendien, wanneer een vroeger-veroordeelde het bewijs van goed gedrag onverhoopt toch krijgt (wat dan alleen voor die ene baan geldig is) dan heeft normaal gesproken de „advieskommissie” of de reklassering eerst een vooronderzoek naar hem ingesteld, en dat neemt meestal zoveel

tijd in beslag, dat de werkgever, al of niet lont ruikend, het baantje ondertussen allang aan iemand anders heeft gegund. Bij inschakeling namelijk van de „advieskommissie” kan de normaal voorgeschreven termijn van afhandeling (maximaal 30 dagen) officieel tot 90 dagen worden verlengd. In de praktijk duurt het soms nog langer.

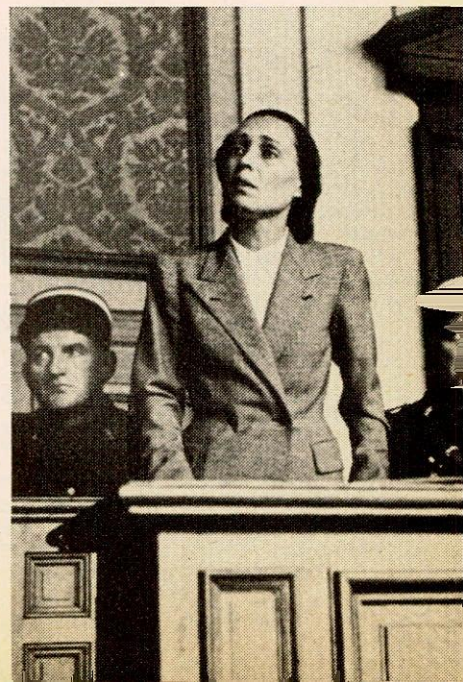
Een andere fraaie regel zegt dat iemand, als hij het bewijs niet krijgt, ook nog eens in beroep kan gaan (= hogerop toch „zijn recht” kan proberen te krijgen). Maar dat stuit natuurlijk op precies dezelfde praktische bezwaren. Nee, al die zo mooi geformuleerde oplossingen zijn voornamelijk schone schijn. De regeling is en blijft een regeling die ex-veroordeelden enorm bij anderen achterstelt.

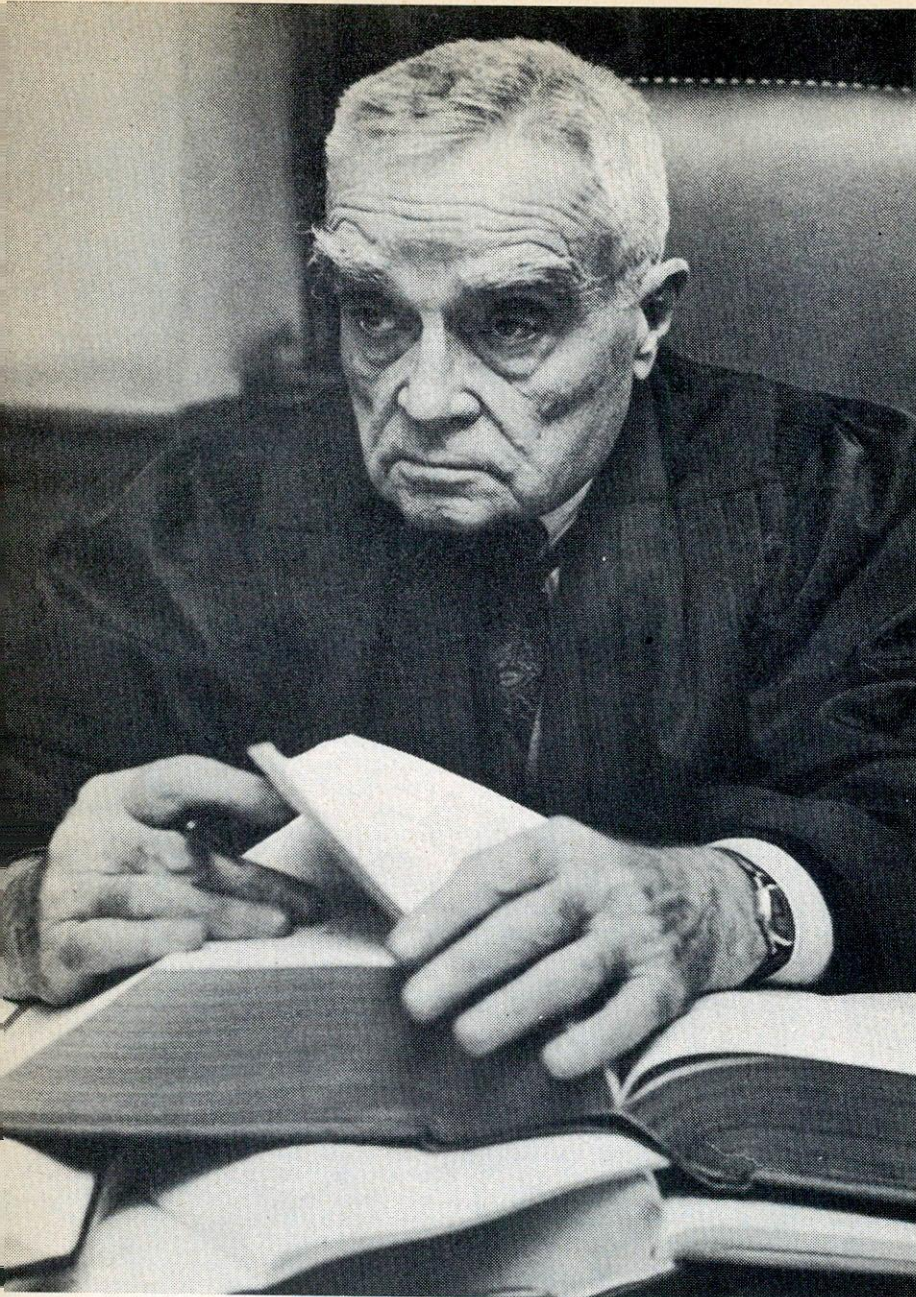
De bedoeling

Waarom doen we dat nu eigenlijk? De voornaamste bedoeling van de hele regeling is, om werkgevers – en bij overheidsbanen indirect ook het publiek – te beschermen tegen misdrijven van hun werknemers. In bepaalde functies, zo wordt geredeneerd, kun je nu eenmaal geen rottigheid hebben: zo moet een kassiere bijvoorbeeld te vertrouwen zijn, en mag een buschauffeur niet onder invloed rijden. Maar omdat je nu eenmaal nooit van tevoren kan weten, wie tot wat in staat zal zijn, neem je bij diegenen waar je het eerst moeilijkheden verwacht, in elk geval maar geen risico. En dat zijn, ja precies, degenen die al eerder iets gedaan hebben; want die hebben blijk gegeven tot een delikt in staat te zijn. Konklusie: uiterste voorzichtigheid bij sollicitanten met een strafblad.

Leuk bedacht misschien, maar ...

Op de redenering hierboven valt wel het een en ander aan te merken. In de eerste plaats dit: lang niet iedereen die iets heeft gedaan wordt ook betrapt. En van diegenen die wel worden betrapt, gaat bijna de helft weer vrijuit omdat er wordt geseponneerd (= niet vervolgd). Alleen het restgroepje moet voor de rechter komen, en wordt tot een of andere straf veroordeeld. Door nu iemands strafblad, d.w.z. op

veroordelingen af te gaan, pik je dus maar een heel klein gedeelte van diegenen die iets hebben gedaan – en die je eigenlijk op het oog had. De rest ontspringt de dans. Dat maakt de „maatregelen” die je dacht te treffen niet alleen erg betrekkelijk, maar ook erg willekeurig! Er zijn echter een paar veel wezenlijker bezwaren tegen de gang van zaken in te brengen. Want wat doe je: je vindt dat mensen die iets hebben gedaan (en voor 't gemak neem je dan alleen de veroordeelden), zo'n grote kans hebben om opnieuw iets te doen, dat je anderen daartegen nodig moet beschermen: iedere partikuliere werkgever die dat wenst, en de hele overheid. Onder het motto „eens een dief altijd een dief” vertrouwt je de dief maar geen baantje toe. Hetzelfde doe je bij de alkoholikus, de geweldsdelinkwent, de drugverslaafde, de inbreker, en ga zo maar door. Terwijl ze hun „verdiende loon” zogenaamd al hebben gehad! Eigenlijk zouden ze, we hebben daar zo'n mooi woord voor, „geresocialiseerd” moeten worden. Dus,

zeg maar, ze moeten geholpen of aangepast, dat ze zonder ernstige „ontsporingen” weer mee kunnen draaien. En dat verkondigen we dan ook graag. Zo zeggen we bijvoorbeeld dat we daar in de gevangenis al mee beginnen. En we hebben er zelfs een „reklassering” voor bedacht. Maar alleen al bij het vinden van een baan, geven we de grootst mogelijke tegenwerking!

Onmenselijk en kortzichtig

Het voornaamste bezwaar tegen een dergelijk opstelling is in mijn ogen, dat die erg onmenselijk is. Daar hoeven we dacht ik weinig woorden vuil over te maken. Daarnaast is het echter ook een kortzichtige manier van doen. Want de hele samenleving zit er natuurlijk wel degelijk mee, dat de meeste ex-veroordeelden zich mede door dit soort praktijken ontzettend moeilijk kunnen handhaven. Het effect daarvan is immers dat hun situatie steeds problematischer wordt, en dat velen vroeg of laat inderdaad weer tot kriminaliteit vervallen; eventueel tot steeds hardere vormen van kriminaliteit.

Precies datgene waar we bij hen zo bang voor waren, werken we dus zelf in de hand. Weliswaar niet alléén door hen zulke slechte sollicitatiekansen te geven. Ook aan de oorspronkelijke situatie die tot hun kriminele gedrag leidde doen we meestal weinig of niets. En met het geven van gevangenisstraf – d.w.z. door mensen af te snijden van hun privé-omgeving, te ontwennen om eigen verantwoordelijkheden te dragen, midden in een kriminele leerschool te zetten e.d. – werpen we alleen maar méér struikelblokken op. Maar als we dan, na de straf, bij banen ook nog eens heel hard tegenwerken, dan **moet** iemand die toch al zwak staat, daar bijna wel over struikelen. En wat zeggen wij dan met z'n allen? „Zie je wel, dat ie niet te vertrouwen was”. Zo komt dan de kriminaliteit die we als werkgevers, publiek of klanten, liefst zo ver mogelijk buiten de deur houden, als een soort boemerang weer op ons als samenleving terug, op andere plaatsen en veel moeilijker aan te pakken.

Wat dan?

Het lijkt dus niet alleen menselijker, maar ook voordeliger om de regeling „goed gedrag” zoveel mogelijk af te schaffen. Voor welke functies we dan toch beslist een uitzondering willen maken. (Volgens sommigen bij topfuncties bijv. nodig ter voorkoming van chantage en (daarmee) ook van corruptie) en om wat voor delikten het daarbij dan precies zou moeten gaan (winkeldiefstal? knokpartij? e.d.), daar moesten we maar eens serieus over na gaan denken. Net als over de vraag of we dan opnieuw de eerste keer al als alarmerend willen beschouwen, en of we nog steeds een delikt ook vele jaren later nog bezwaarlijk willen noemen. Als we ons op die punten serieus zouden bezinnen (en alles dit keer eens konkreet zouden formuleren!), dan wed ik dat er van de oude regeling maar heel weinig overbleef. Niet omdat ik dan ineens zoveel menselijkheid tegenover ex-veroordeelden verwacht. Maar gewoon omdat ik denk dat bij een serieuze bezinning in ieder geval door zou dringen, dat ook de *samenleving* er belang bij heeft. En eigenbelang werkt, hoe je daar ook over denkt, nog steeds als een bijzonder goeie stimulans om orde op zaken te gaan stellen.

Thea Drost
(medewerker Kriminologisch
Instituut Groningen)

keuring: naar je laten
kijken

Pieter Bruegel

Zoon van het vlaamse land en van het vlaamse volk

Pieter Bruegel! Het Vlaamse volk heeft mij een klinkend geluk bezorgd. Het heeft mij hier naar uw graf gezonden om u zijn warme groet te brengen en zijn innige dank; en ook om u te zeggen, dat het nog altijd leeft, visgezond, zowel van binnen als van buiten! Gij zijt de geestelijk bewaarder van onze zeden, onze aard en onze levenswijze. Wat hebt ge niet van ons geschilderd, getekend en in 't koper gegrift? Alles!

Aldus Felix Timmermans in de Brusselse Kapellekerk ter gelegenheid van de herdenking van het vierhonderdste geboortjaar van de schilder.

Zonder twijfel mag Pieter Bruegel de Oude één van de dominerende figuren genoemd worden van de Vlaamse schilderkunst. Hij was een zoon van het Vlaamse land en van het Vlaamse volk. In al zijn verschijningsvormen heeft hij dit volk en dit land uitgebeeld in tekeningen en schilderijen, waarop men nooit uitgekeken raakt. In het bijzonder is Bruegels werk een heldere spiegel van leven en werken, van denken en fantaseren van de tijd waarin hij leefde. „Uw grote kracht is” — aldus Felix Timmermans, die een grote roman over Bruegel schreef — „dat gij niet boven dit volk stond en er niet hebt op neergezien, maar een levend stuk van dit volk waart, een stuk waarin het geloof bad, mee de zinnelijkheid roerde, de lach schudde en de schrik voor de dood opdonkerde.”

Leerling in Antwerpen

Pieter Bruegel de Oude werd omstreeks 1525 geboren; wellicht in Breugel, een dorpje acht kilometer ten noorden van Eindhoven, anderen menen in Brogel in de Belgische Kempen, terwijl zelfs 's-Hertogenbosch wordt genoemd, waar hij kennis genomen zou hebben van het werk van Jeroen Bosch. Over zijn jeugd is heel weinig bekend. Hij groeide op tijdens de regering van Karel V. Het was een bewogen tijd, de aanhangers van de Hervorming werden vervolgd. Zijn vader en moeder moet hij op jonge leeftijd verloren hebben, de parochiepastoor ontfermde zich over hem. Deze was ten eerste getroffen door het tekentalent van de jonge Pieter en moedigde hem aan. Door zijn tussenkomst kwam hij in de leer bij meester Pieter Coecke van Aelst in Antwerpen op de Lombardische wal in het huis met het uithangbord De Schildpad. Deze Coecke was een zeer veelzijdig, gezien en belangrijk man in 'Antwerpen en voorzitter van het schildersgilde. Zijn echtgenote, Mayken Verhulst, was een bekend miniatuurschilderes. Veel invloed heeft leermeester Pieter Coecke niet op zijn jonge leerling gehad. Wellicht heeft Coecke eens tot Pieter gezegd: „— daar zit wat in vriendje, maar ge tekent te boers, te ruw. Ge hebt te veel tijd verloren aan dat grof

1. Zelfportret van Pieter Bruegel de Oude

boerenfolk. Dat is niet van onze tijd. Ge moet schone modellen zoeken en uw talent gebruiken zoals de grootmeesters van Italië het voorbeeld geven. Dat zijn schilders!” En naar eigen werk kijkend zal Pieter dan gedacht hebben: „Dat is onze kunst, mensen van bij ons, landschappen van hier, daar kan ik mijn gehele ziel inleggen. Laat de meester zijn Italianen maar volgen. Dat is schilderen met de hersens, ik teken met gevoel”. Van enkele kleinere landschapschilders en de kunst van Jeroen Bosch heeft Bruegel meer geleerd dan van Coecke. Belangstelling voor het eigene van zijn land vond Pieter bij Hieronymus Cock, graveur en handelaar in prenten. Zijn winkel met het uithangbord in De Vier Winden, was het trefpunt van vele kunstliefhebbers. In 1551 werd Bruegel in het Sint Lucasgilde van Antwerpen opgenomen. Hij was meester-schilder.

Naar Italië

Nu naar Italië. Het wordt een lange reis in de jaren 1552 - 1553. Hij trekt de Alpen over. Milaan, Bologna, Florence,

Rome, Ostia, ja zelfs zou Bruegel op Sicilië aan de straat Messina gestaan hebben. Toen overviel hem het heimwee naar zijn vertrouwd Antwerpen. Daar hervat hij zijn werk bij Cock in De vier winden.

Op meesterlijke wijze brengt Bruegel de door hem aanschouwde landschappen in beeld, die hier en daar in Vlaanderen gesitueerd worden. In 1555 wordt zijn reeks Grote Landschappen bij meester Cock, voor wie hij tot aan zijn dood bleef werken, uitgegeven. Carel van Mander schrijft in het Schilderboek: „Op zijn reizen heeft hij veel taferelen naar de natuur getekend, waardoor van hem gezegd werd dat hij tijdens zijn verblijf in de Alpen al die bergen en rotsen had ingezwolgen om ze na zijn thuiskomst op doeken en panelen te spuwen, zo getrouw kon hij in dit en ander opzicht de natuur navolgen.” In Antwerpen werkte hij veel voor een koopman Hans Franckert genaamd. Ze konden goed met elkaar opschieten en ze gingen nogal eens als boeren verkleed naar de kermis of naar een bruiloft. Zij gaven dan evenals anderen, allerlei geschenken, voorwendende te behoren tot de verwanten van de bruid of bruidegom.

Huwelijk met Mayken Coecke

De laatste twaalf jaren van zijn leven — hij stierf in 1569 ongeveer 44 jaren oud — maakte Bruegel de schilderijen waaraan hij zijn bekendheid heeft te danken. In 1562 vertrok hij naar Brussel waar hij in 1563 in de Kapellekerk trouwde met Mayken, de dochter van zijn in 1550 overleden leermeester Pieter Coecke. Toen hij als leerling in het huis van Pieter Coecke vertoefde had hij Mayken als klein kind vaak in de armen gedragen. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: Pieter, Mayken en Jan. Zijn beide zonen hebben de voetstappen van hun vader gedrukt. Pieter (1564 - 1638) is de geschiedenis ingegaan als de Helse Bruegel en Jan (1568 - 1625) als de Fluwelen Bruegel. Van Mander vertelt dat Bruegel aan het einde van zijn leven een aantal platen had die voor een deel al te bijtend of schimpend waren. Hij liet ze op zijn sterfbed door zijn vrouw verbranden. Bruegel wilde zijn vrouw niet in moeilijkheden brengen. Het is best mogelijk dat Bruegel sympathiseerde met de Hervorming en dat kon in die tijd grote moeilijkheden met zich brengen.

Schilderijen

Op het ogenblik zijn ruim veertig schilderijen van Pieter Bruegel de Oude bewaard gebleven. Bijna de helft hiervan bevindt zich in het grote Kunsthistorische Museum in Wenen. Daar is De Boerenbruiloft, die een voorstelling zou moeten geven van de gulzigheid. In De Boerendans staat de kerk op de achtergrond. Alle figuren zijn met hun rug naar het Godshuis gekeerd en hebben geen belangstelling voor het schilderijtje van de Madonna. Een van Bruegels volmaakste werken is zeker De Boer en de vogeldief, een uitbeelding van het spreekwoord: Wie het nest weet, die weet het, wie het rooft, die heeft het. Rijk, gevarieerd, monumentaal van opbouw. Op het schilderij De Kinderspelen raakt men niet uitgekeken. Het is als het ware een encyclopedie van wel tachtig spelletjes. In het Parijse Louvre zien we De

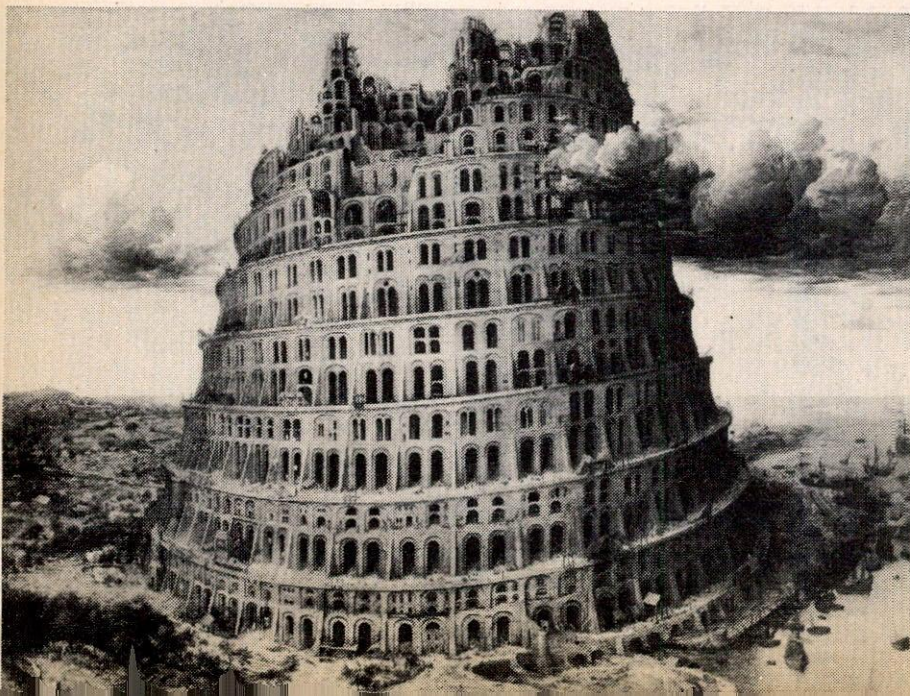
2. Kinderspelen

Bedelaars, een van de laatste werkstukken van de meester. Een beeld van de uiterste nood van het menselijk bestaan. Maar ook in Brussel bezit het Museum voor Schone Kunsten zeer bijzondere schilderijen. De volkstelling van Bethlehem, gesitueerd in een Brabants dorp in volle winter bij avondschemering. Een verbeeldingskracht die Jeroen Bosch evenaart, vinden we in de Val der opstandige engelen, een werk dat eveneens in Brussel te zien is. In ons eigen museum Boymans-van Beuningen in Rotterdam bevindt zich De toren van Babel, waarvan in Wenen een groter exemplaar te zien is.

Fascinerend

Bijzonder fascinerend is het werk van

3. De toren van Babel

Pieter Bruegel de Oude. Hij creëerde met de verspreide overblijfselen van de middeleeuwse overlevering een volkomen eigen stijl met een uitgesproken visie. Zijn landschappen zijn geïnspireerd door een nieuw gevoel van ruimte en natuur. Zijn kunst overtreft in grote mate de eenvoudige uitbeelding der boerenzeden, waartoe men ze in vroeger tijden wilde beperken. Bruegels persoonlijke vriend, de humanist Abraham Ortelius, vergelijkt hem met de grootste kunstenaars van de oudheid en ziet in hem de meest volmaakte schilder van zijn tijd. Friedländer, de bekende kunsthistoricus, zegt van Bruegel: „Elke pose, elke norm, al het plechtstatige wantrouwend, van de oude goden vervreemd, de nieuwe vijandig gezind, deed de meester niets liever dan het geheiligde zo dicht te benaderen, dat de kern van het menselijke en alledaagse bloot kwam, of zich zover van het grote

verwijderen, dat het tot iets nietigs ineenschrompelde. Steeds zoekt hij een nieuw standpunt, een nieuwe gezichtshoek, een wijder overzicht.”

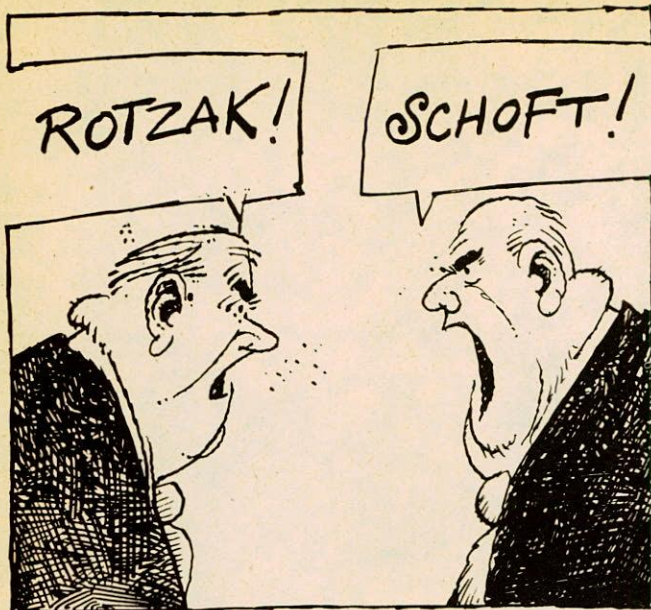
Actueel

Dit jaar verscheen bij het Mercatorfonds in Antwerpen een prachtig boek over een hedendaags Joegoslavisch schilder, met als titel „Ivan Generalić, leven en werk”, waarin deze de Bruegel van de Naïven wordt genoemd. Men vertelt dat Generalić, toen men hem voor het eerst een landschap van Bruegel toonde, zou hebben gezegd „Zo, zo, er is ginds in het noorden een artist die schildert als ik”. Een mooi verhaal dat in elk geval de actualiteit van de zestiende eeuwse Bruegel accentueert. De grootheid van Pieter Bruegel de Oude is na vier eeuwen onaantastbaar. Hij staat onwrikbaar in de rij der drie vooraanstaande figuren van de Vlaamse schilderkunst: Jan van Eyck, Pieter Bruegel de Oude en Pieter Paul Rubens. Ontroerend in al zijn eenvoud klinkt een postuum getuigenis van de reeds genoemde Ortelius: „Veel heeft deze Bruegel geschilderd, wat niet te schilderen is”.

Jan Kooijman

een raadsman:

jaagt de kogel door de
kerk

(zie pag. 6)